

DE KERK
Op weg naar een gemeenschappelijke visie

Faith and Order Paper 214

Publicaties van de Wereldraad van Kerken

DE KERK
Op weg naar een gemeenschappelijke visie
Faith and Order Paper 214

Copyright © 2013 WCC Publications

De meeste Bijbelcitaten volgen De Nieuwe Bijbelvertaling (2004)

Vertaald in opdracht van de Raad van Kerken in Nederland door

Dr. Ton van Eijk

Noot van de vertaler

1. Wanneer van een tekst een Nederlandse vertaling voorhanden is wordt die tekst met de vertaalde titel en de vindplaats aangeduid; aanvullend wordt verwezen naar de vindplaats in de Engelse taal.

2. *Ministry*. Dit woord kan in het Nederlands niet steeds met dezelfde term worden weergegeven. Gaat het over het *ministry* van Jezus (bv. in nr. 48), dan is gekozen voor ‘optreden’. Is sprake van het *ministry* van de Kerk, dan is vertaald met ‘dienstwerk’. De meeste keren gaat het over het *ministry* in de Kerk, in die gevallen is met ‘ambt’ vertaald.

De vertaling van *ordained ministry* met ‘kerkelijk ambt’ (in het Lima- of BEM-rapport) is omstreden. In de vertaling van de voorliggende tekst is gekozen voor ‘geordineerd ambt’ in plaats van ‘kerkelijk’ of ‘gewijd’ ambt. De term ‘geordineerd’ is in de protestantse kerken niet geheel onbekend en ‘gewijd’, waaraan katholieken in dit verband de voorkeur, geven is een Germaans woord; de Romaanse talen volgen het Latijn, waarin van *ordinare*, *ordinatio* en *ordo* gesproken wordt.

3. *Community* is bijna altijd vertaald met ‘gemeenschap’, behalve waar het in één zelfde zin samen met *communion* voorkomt (bv. 53); dan is het weergegeven met ‘gemeente’.

4. *Fellowship* is met ‘verbond’ vertaald, hoewel dat ook een vertaling is van het Griekse *koinonia*, dat hier altijd met ‘gemeenschap’ wordt weergegeven.

INHOUD

Woord vooraf

Voorwoord

Inleiding

Hoofdstuk I – De zending van God en de eenheid van de Kerk

- A. De Kerk in het plan van God (1-4)*
- B. De zending van de Kerk in de geschiedenis (5-7)*
- C. Het belang van eenheid (8-10)*

Hoofdstuk II – De Kerk van de Drie-Ene God

- A. Het onderscheiden van Gods wil voor de Kerk (11-12)*
- B. De Kerk van de Drie-Ene God als koinonia (13-24)*
 - Het initiatief van God, de Vader, de Zoon en de heilige Geest (13-16)*
 - Het profetisch, priesterlijk en koninklijk volk van God (17-20)*
 - Lichaam van Christus en tempel van de heilige Geest (21)*
 - De ene, heilige, katholieke en apostolische Kerk (22-24)*
- C. De Kerk als teken en dienaar van het plan van God voor de wereld (25-27)*
- D. Gemeenschap in eenheid en verscheidenheid (28-30)*
- E. Gemeenschap van plaatselijke kerken (31-32)*

Hoofdstuk III – De Kerk – groeiend in gemeenschap

- A. Reeds maar nog niet (33-36)*
- B. Groeiend in de wezenlijke elementen van gemeenschap: geloof, sacramenten en ambt (37-57)*
 - Geloof (38-39)*
 - Sacramenten (40-44)*
 - Ambt binnen de Kerk*
 - Geordineerd ambt (45-47)*
 - De gave van gezag van het ambt in de Kerk (48-51)*
 - Het ambt van toezicht (episkopé) (52-57)*

Hoofdstuk IV – De Kerk in en voor de wereld

- A. Gods plan voor de schepping: het Koninkrijk (58-60)*
- B. De morele uitdaging van het Evangelie (61-63)*
- C. De Kerk in de maatschappij (64-66)*

Conclusie (67-69)

Historische aantekening: het proces dat geleid heeft tot De Kerk. Op weg naar een gemeenschappelijke visie

Woord vooraf

Bij mijn bezoeken aan de kerken wereldwijd leer ik kennis maken met vele uitdagingen voor de eenheid tussen en binnen de kerken. De vele oecumenische dialogen tussen kerken en kerkfamilies zijn een werkelijkheid die ook een bijdrage levert aan de multilaterale relaties tussen hen. Daardoor worden nieuwe verbindingen gelegd. Er is evenwel bij velen een zeker ongeduld dat te begrijpen is, want zij zouden meer beweging willen zien in de receptie van oecumenische dialogen en overeenkomsten. Sommige kerken en kerkfamilies vinden dat er ook nieuwe vragen zijn die verdeeldheid kunnen veroorzaken. Ook schijnt in sommige kerken de oecumenische beweging aan kracht te hebben ingeboet en zijn er minder geëngageerde woordvoerders dan in eerdere perioden. Er zijn tendensen in de richting van fragmentatie en van meer aandacht voor wat weinigen dan voor wat velen verenigt. Natuurlijk wordt de roeping tot eenheid niet teniet gedaan door nieuwe uitdagingen, eerder het tegendeel. Toch zullen we ook meer dimensies moeten zien van de roeping tot eenheid en moeten wij onszelf eraan herinneren dat wij altijd omvat worden door en geroepen zijn tot liefde (1 Kor. 13).

Voor deze context doet de Commissie voor Geloof en Kerkorde van de Wereldraad ons een verklaring cadeau over de Kerk; ze is de vrucht van veel jaren studie op het terrein van de ecclesiologie. De tekst *De Kerk. Op weg naar een gemeenschappelijke visie*, die zijn oorsprong heeft in het rapport *Doop, eucharistie en ambt* (1982) en de antwoorden van de kerken daarop, werd in 2012 door het centraal comité ontvangen en aan de kerken toegezonden om verdere reflectie over de Kerk te bevorderen en hun formele antwoorden op de tekst te proberen te verkrijgen. Deze studie en het proces van de reacties erop zullen de komende jaren een belangrijke rol spelen wanneer we de volgende stappen in de richting van zichtbare eenheid moeten zien te ontdekken. Studie van de ecclesiologie houdt verband met al wat de Kerk is en wat haar zending in en voor de wereld inhoudt. *De Kerk* is dus geworteld in de eerdere publicatie over het wezen en de zending van de Kerk. Het is de spiegel van de statutaire doelstellingen en de identiteit van de Wereldraad als een verbond van kerken die elkaar oproepen tot het doel van de zichtbare eenheid.

Eenheid is een gave van leven en liefde en niet een beginsel van eenstemmig- of eenzijdigheid. Als gemeenschap van kerken zijn wij geroepen om de eenheid van leven die ons in Jezus Christus door diens leven, kruis en verrijzenis gegeven is tot uitdrukking te brengen, zodat gebrokenheid, zonde en kwaad kunnen worden overwonnen. Want, zoals in *De Kerk* wordt verkondigd: ‘Het koninkrijk van God, dat Jezus preekte door Gods Woord in parabellen te onthullen en initieerde in zijn grote daden, vooral in het paasmysterie van zijn dood en verrijzenis, is de uiteindelijke bestemming van het hele universum. De Kerk was door God niet voor haarzelf bedoeld, maar om het goddelijk plan voor de transformatie van de wereld te dienen’ (§ 58).

Olav Fykse Tveit
secretaris-generaal van de Wereldraad van Kerken

Voorwoord

De convergentietekst *De Kerk. Op weg naar een gemeenschappelijke visie* vertolkt de bijbelse visie op de eenheid van de christenen: ‘Een lichaam is eenheid die uit vele delen bestaat; ondanks hun veelheid vormen al die delen samen één lichaam. Zo is het ook met het lichaam van Christus. Wij zijn allen gedoopt in één Geest en zijn daardoor één lichaam geworden, wij zijn allen van één Geest doordrenkt, of we nu uit het Joodse volk of uit een ander volk afkomstig zijn, of we nu slaven of vrije mensen zijn’ (1 Kor. 12,12-13).

Het eerste doel van de Commissie voor Geloof en Kerkorde is ‘om de kerken te dienen in hun oproep aan elkaar tot zichtbare eenheid in één geloof en in één eucharistische gemeenschap die tot uiting komt in eredienst en gemeenschappelijk leven in Christus door getuigenis en dienst aan de wereld, en om op de weg naar die eenheid vordering te maken opdat de wereld mag geloven’ (huishoudelijk reglement van 2012).

Het doel van deze oproep tot zichtbare eenheid aan elkaar brengt noodzakelijk met zich mee een wederzijdse erkenning van elkaar als kerken, als ware uitdrukkingen van wat de geloofsbelijdenis noemt ‘de ene, heilige, katholieke en apostolische Kerk’. Toch heeft in de abnormale situatie van kerkelijke verdeeldheid de bezinning van de kerken op het wezen en zending van de Kerk aanleiding gegeven tot de verdenking dat de verschillende confessionele ecclesiologieën niet alleen van elkaar verschillen, maar ook niet met elkaar te verzoenen zijn. Vandaar dat overeenstemming in de ecclesiologie lange tijd werd aangewezen als het meest elementaire theologische objectief in het streven naar de eenheid van de christenen. Deze tweede convergentietekst van Geloof en Kerkorde is het vervolg op de eerste (*Doop, eucharistie en ambt*, 1982) en de officiële antwoorden daarop waarin enkele van de belangrijkste ecclesiologische thema’s werden aangewezen voor verdere studie¹; hij is ook het vervolg op de ecclesiologische vragen die aan de orde werden gesteld in de studietekst *One Baptism. Towards Mutual Recognition* (2011).

Gedurende twintig jaar hebben afgevaardigde vertegenwoordigers van de Orthodoxe, Protestantse, Anglicaanse, Evangelicale, Pentecostale en Rooms-Katholieke kerken in een wereldconferentie over Geloof en Kerkorde (1993), drie zittingen van de voltallige Commissie voor Geloof en Kerkorde (1996, 2004, 2009), achttien bijeenkomsten van de permanente commissie en talloze redactiebijeenkomsten geprobeerd een omvattende, multilaterale en oecumenische visie bloot te leggen op het wezen, het doel en de missie van de Kerk. De kerken hebben met opbouwende kritiek gereageerd op twee eerdere etappes op de weg naar een gemeenschappelijke verklaring. De commissie voor Geloof en Kerkorde antwoordt nu de kerken met *De Kerk. Op weg naar een gemeenschappelijke visie*, haar gemeenschappelijke – of convergerende – verklaring over de ecclesiologie. De convergentie die in *De Kerk* wordt bereikt betekent een buitengewone oecumenische prestatie.

Dat *De Kerk* de kerken ter bestudering en een officieel antwoord wordt toegezonden heeft minstens twee onderscheiden maar ten diepste met elkaar verbonden doelstellingen. De eerste is vernieuwing. Als multilaterale oecumenische tekst kan *De Kerk* niet uitsluitend met enige ecclesiologische traditie worden geïdentificeerd. In het lange proces van 1993-2012 zijn de theologische uitdrukkingen en kerkelijke ervaringen van vele kerken op zo’n manier

¹ Vgl. *Baptism, Eucharist & Ministry, 1982-1990. Report on the Process and Responses*, Faith and Order Paper no. 149, Genève (WCC) 1990, 147-151.

samengebracht dat de kerken die deze tekst lezen misschien zichzelf voelen uitgedaagd om het kerkelijk leven meer ten volle te leven; andere vinden er misschien aspecten van kerkelijk leven en verstaan in die zijn verwaarloosd of vergeten, terwijl weer andere zich erdoor gesterkt en bevestigd weten. Omdat christenen de ervaring hebben van een levenslang toegroeien naar Christus zullen ze zien dat ze ook dichter elkaar naderen en leven naar het bijbelse beeld van het ene lichaam: ‘Want wij zijn allen gedoopt in één Geest en zijn daardoor één lichaam geworden, wij zijn allen van één Geest doordrenkt, of we nu uit het Joodse volk of uit een ander volk afkomstig zijn, of we nu slaven of vrije mensen zijn.’

De tweede doelstelling is theologische overeenstemming over de Kerk. Even belangrijk als de convergentie die door Geloof en Kerkorde werd bereikt in *Doop, eucharistie en ambt* was het proces van officiële antwoorden dat erop volgde. De zes gepubliceerde delen met antwoorden brachten de uiteenlopende graden van gedocumenteerde convergentie tussen de kerken zelf aan het licht in de belangrijkste vragen betreffende doop, eucharistie en ambt. De gevolgen van de kerkelijke convergentie die *Doop, eucharistie en ambt* naar boven bracht op de weg naar de eenheid van de christenen zijn goed gedocumenteerd en worden steeds zichtbaarder. De antwoorden op *De Kerk. Op weg naar een gemeenschappelijke visie* zullen niet alleen een evaluatie zijn van de convergentie die binnen Geloof en Kerkorde werd bereikt, maar eveneens een spiegel van de mate van convergentie inzake ecclesiologie tussen de kerken. Net zoals de convergentie inzake de doop in de antwoorden op *Doop, eucharistie en ambt* nieuwe vaart gaf aan de erkenning van elkaars doop, zal een soortgelijke kerkelijke convergentie inzake ecclesiologie een vitale rol spelen in de erkenning van elkaar als kerken, wanneer zij elkaar oproepen tot zichtbare eenheid in geloof en in één eucharistische gemeenschap.

Voor de Commissie voor Geloof en Kerkorde sluit ‘kerkelijke antwoorden’ de kerken in die lid zijn van de Commissie en van de gemeenschap van kerken in de Wereldraad van Kerken. Wij hopen ook dat die kerken die nieuw zijn in de oecumenische beweging de uitnodiging om de tekst te bestuderen en er commentaar op te leveren zullen aanvaarden. De Commissie verwelkomt ook antwoorden van kerkelijke organen zoals nationale en regionale raden van kerken en de christelijke wereldgemeenschappen waarvan de officiële onderlinge dialogen zoveel hebben bijgedragen aan de convergentie die in *De Kerk* wordt weergegeven. De specifieke vragen die Geloof en Kerkorde de kerken stelt als leidraad voor het proces van beantwoording vindt men aan het eind van de Inleiding tot *De Kerk*. De vragen ter bestudering en beantwoording zijn van theologische, praktische en pastorale aard. De Commissie verzoekt om de officiële antwoorden vóór 31 december 2015 te sturen naar het secretariaat van Geloof en Kerkorde bij de Wereldraad van Kerken.

Aan deze tekst is twintig jaar gewerkt. Daarom brengen wij onze dank tot uitdrukking aan degenen op wier schouders, gebeden en theologische gaven hij rust: de leden van de Commissie voor Geloof en Kerkorde, de kerken en theologen die reageerden op *The Nature and Purpose of the Church* (1998) en *Het wezen en de zending van de Kerk* (2005), leden van het secretariaat van Geloof en Kerkorde en onze eigen voorgangers als moderatoren en directeuren van de Commissie voor Geloof en Kerkorde.

Kanunnik John Gibaut
directeur

Commissie voor Geloof en Kerkorde

Metropoliet Dr. Vasilios van Constantia-Ammochostos
moderator

Commissie voor Geloof en Kerkorde

INLEIDING

‘Uw wil geschiede’ zijn de woorden die talloze gelovigen van alle christelijke kerken dagelijks bidden. Jezus zelf bad dergelijke woorden kort voor zijn arrestatie in de tuin van Gethsemane (vgl. Mat. 26,39-42; Marc. 14,36; Luc. 22,42). Bovendien openbaarde hij in het evangelie van Johannes zijn laatste wil voor de Kerk toen hij de Vader bad dat al zijn leerlingen één zouden zijn zodat de wereld mag geloven (Joh. 17,21). Bidden dat de wil van de Heer mag worden gedaan vereist dus noodzakelijk dat we ons van harte inspannen om zijn verlangen naar en zijn gave van eenheid te omarmen. De voorliggende tekst – *De Kerk. Op weg naar een gemeenschappelijke visie* – pakt die kwesties op die velen zien als de moeilijkste waarmee de kerken te maken hebben wanneer zij wat de volle beleving van de gemeenschap die de Heer geeft nog belemmert uit de weg willen ruimen, namelijk onze opvatting van het wezen van de Kerk zelf. Het grote belang van die gave en dat doel stelt de betekenis in het licht van de kwesties die in de volgende bladzijden worden behandeld.

Het is onze bedoeling een convergentietekst te bieden. Dat is een tekst die weliswaar geen volledige consensus uitdrukt over de kwesties die hier aan de orde zijn maar toch veel meer is dan een instrument dat niet meer wil zijn dan een stimulans voor verdere studie. De volgende bladzijden laten veeleer zien hoever christelijke gemeenschappen gekomen zijn in hun opvatting van de Kerk; ze tonen de vooruitgang die is gemaakt en wijzen op werk dat nog moet worden gedaan. De voorliggende tekst is het werk van de Commissie voor Geloof en Kerkorde die net als de hele Wereldraad van Kerken tot doel heeft de kerken van dienst te zijn in ‘hun oproep aan elkaar tot eenheid in één geloof en één eucharistische gemeenschap, die tot uitdrukking komt in eredienst en gemeenschappelijk leven in Christus, door getuigenis voor en dienst aan de wereld, en om op de weg naar die eenheid vorderingen te maken opdat de wereld mag geloven’.² Zo’n zichtbare eenheid komt het meest sprekend tot uiting in de viering van de eucharistie waarin eer wordt gebracht aan de Drie-Ene God en de Kerk in staat wordt gesteld deel te nemen in Gods zending voor de transformatie en het heil van de wereld. De voorliggende verklaring maakt gebruik van de reacties van de kerken op het werk dat Geloof en Kerkorde de laatste jaren heeft verricht op het gebied van de ecclesiologie en van eerdere oecumenische documenten die door gezamenlijke reflectie over Gods Woord convergentie hebben gezocht in de hoop dat onder de leiding van de heilige Geest de eenheid die de Heer heeft gegeven ten volle kan worden verwerkelijkt. Ze is dus het resultaat van de multilaterale dialoog, met name van de antwoorden van de kerken op *Het wezen en de zending van de Kerk*, van de suggesties afkomstig van de bijeenkomst van de voltallige Commissie voor Geloof en Kerkorde op Kreta in 2009, en van de bijdragen van de Orthodoxe consultatie op Cyprus in 2011. Bovendien put de tekst uit de voortgang die is geboekstaafd in vele bilaterale dialogen die het thema ‘Kerk’ in de laatste decennia ter hand hebben genomen.³

We hopen dat *De Kerk. Op weg naar een gemeenschappelijke visie* de kerken op drie manieren van dienst is: 1. door een synthese te leveren van de resultaten van de oecumenische dialoog over belangrijke ecclesiologische thema’s in de laatste decennia; 2. door hen uit te nodigen de resultaten van deze dialoog te evalueren – door positieve verworvenheden te bevestigen, onvolkomenheden aan te wijzen en/of gebieden te noemen die onvoldoende aandacht hebben gekregen; en 3. door de kerken een gelegenheid te geven na te denken over de wijze waarop zij zelf de wil van de Heer verstaan om naar groter eenheid te groeien (vgl.

² L.N. Rivera Pagán (ed.), *God in Your Grace*. Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches, Genève (WCC) 2007, 448.

³ Zie voor meer details over dit proces de historische aantekening die aan het einde van de tekst is opgenomen.

Ef. 4,12-16). Hopelijk zal zo'n proces van informatie, reactie en groei, doordat het al de kerken bevestigt, verrijkt en uitdaagt, een substantiële bijdrage zijn aan de volledige verwerkelijking van eenheid en zelfs beslissende stappen in die richting mogelijk maken. De tekst heeft een structuur die gebaseerd is op de ecclesiologische kwesties die we behandelen. *De Kerk. Op weg naar een gemeenschappelijke visie* opent met een hoofdstuk dat verkent hoe de christelijke gemeenschap haar oorsprong heeft in Gods zending voor de reddende transformatie van de wereld. De Kerk is wezenlijk missionair en eenheid is wezenlijk met deze zending verbonden. Het tweede hoofdstuk laat de belangrijkste aspecten zien van de opvatting van de Kerk als gemeenschap; daartoe verzamelt het de resultaten van veel gemeenschappelijke reflectie zowel over de manier waarop de Schrift en de daarop volgende traditie de Kerk met God in verband brengen als over de consequenties van dit verband voor het leven en de structuur van de Kerk. Het derde hoofdstuk richt de aandacht op de groei van de Kerk als pelgrimerend volk dat op weg is naar het rijk van God, en in het bijzonder op verschillende lastige ecclesiologische kwesties die de kerken in het verleden hebben verdeeld. Het neemt notitie van de toegenomen convergentie in sommige van deze kwesties en maakt duidelijk op welke punten de kerken tot grotere convergentie zullen moeten komen. Het vierde hoofdstuk ontwikkelt verschillende belangrijke manieren waarop de Kerk zich als teken en instrument van Gods liefde verhoudt tot de wereld, zoals de verkondiging van Christus in een interreligieuze context, het getuigenis van de morele waarden van het evangelie en het antwoord op het lijden en de nood van mensen.

De vele officiële antwoorden op *Doop, eucharistie en ambt* van Geloof en Kerkorde (1982) lieten zien dat het receptieproces dat volgt op de publicatie van een convergentietekst net zo belangrijk kan blijken als het proces dat tot de productie ervan leidde.⁴ Om te dienen als instrument voor een eerlijke dialoog over de ecclesiologie waaraan zij allen een belangrijke bijdrage kunnen leveren, worden de kerken dus dringend verzocht om niet alleen serieus aandacht te schenken aan *De Kerk. Op weg naar een gemeenschappelijke visie*, maar ook om aan de Commissie voor Geloof en Kerkorde een officieel antwoord voor te leggen, in het licht van de volgende vragen:

- In welke mate weerspiegelt deze tekst de ecclesiologie van uw kerk?
- In welke mate biedt deze tekst een basis voor groei in eenheid tussen de kerken?
- Tot welke veranderingen en tot welke vernieuwing in uw kerkelijk leven daagt deze verklaring uw kerk uit?
- In hoeverre is uw kerk in staat in leven en zending hechter relaties aan te gaan met die kerken die de beschrijving van de Kerk in deze verklaring op een positieve manier te erkennen?
- Welke aspecten van het leven van de Kerk zouden verdere discussie vereisen en welke raad zou uw kerk kunnen geven voor het voortgaande werk van Geloof en Kerkorde op het gebied van de ecclesiologie?

Naast deze algemene vragen zullen de lezers cursief gedrukt en verspreid door de tekst paragrafen vinden over specifieke kwesties waarover verdeeldheid blijft. Ze zijn bedoeld om tot nadenken aan te zetten en een stimulans te zijn voor verdere overeenstemming tussen de kerken op de weg naar eenheid.

⁴ M. Thurian (ed.), *Churches Respond to BEM. Official Responses to the 'Baptism, Eucharist and Ministry' Text*, Genève (WCC), delen I-VI, 1986-1988; *Baptism, Eucharist & Ministry 1982-1990. Report on the Process and Responses*, Genève (WCC), 1990.

HOOFDSTUK I

Gods zending en de eenheid van de Kerk

A. De Kerk in het plan van God

1. De christelijke opvatting van de Kerk en haar zending heeft haar wortels in het visioen van Gods grote plan ('economie') voor heel de schepping: het 'koninkrijk' dat beloofd is door en geopenbaard in Jezus Christus. Volgens de Bijbel werden man en vrouw geschapen naar Gods beeld (vgl. Gen. 1,26-27); zij dragen daardoor in zich het vermogen tot gemeenschap (*koinonia* in het Grieks) met God en met elkaar. Gods bedoeling met de schepping werd gedwarsboomd door de zonde en ongehoorzaamheid van de mens (vgl. Gen. 3-4; Rom. 1,18 – 3,20) die schade deed aan de verhouding tussen God, de mensen en de scheppingsorde. Maar God bleef trouw, ondanks de zonde en de verdooldheid van de mens. De dynamische geschiedenis van het herstel van de *koinonia* door God had haar onomkeerbare voltooiing in de menswording en het paasmysterie van Jezus Christus. Als lichaam van Christus handelt de Kerk in de kracht van de heilige Geest om zijn levengevende zending voort te zetten in profetisch en compassievol dienstwerk en neemt zo deel aan de moeite die God zich geeft om een gebroken wereld te helen. Gemeenschap, waarvan het eigen leven van de heilige Drie-Eenheid de bron is, is de gave waarvan de Kerk leeft en tegelijk de gave die zij geroepen is te bieden aan een gewonde en verdeelde mensheid in de hoop op verzoening en genezing.

2. Gedurende zijn dienstwerk op aarde 'trok Jezus langs alle steden en dorpen, gaf er onderricht in de synagogen, verkondigde het goede nieuws over het koninkrijk en genas iedere ziekte en elke kwaal. Toen hij de mensenmenigte zag, voelde hij medelijden met hen...' (Mat. 9,35-36). De Kerk ontleent haar zending aan het handelen en de belofte van Christus zelf die niet alleen in woord en daad het koninkrijk van God verkondigde, maar mannen en vrouwen riep en uitzond, in de kracht van de heilige Geest (Joh. 20,19-23). De Handelingen van de apostelen verhalen ons dat Jezus' laatste woorden tot de apostelen voordat hij naar de hemel opsteeg waren: 'Maar wanneer de heilige Geest over jullie komt, zullen jullie kracht ontvangen en van mij getuigen in Jeruzalem, in heel Judea en Samaria, tot aan de uiteinden van de aarde' (Hand. 1,8). Elk van de vier evangeliën eindigt met een zendingsopdracht; Matteüs verhaalt: 'Jezus kwam op hen toe en zei: "Mij is alle macht gegeven in de hemel en op aarde. Ga dus op weg en maak alle volken tot mijn leerlingen door hen te dopen in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest, en hen te leren dat zij zich moeten houden aan alles wat ik jullie opgedragen heb. En houd dit voor ogen: ik ben met jullie, tot aan de voltooiing van de wereld"' (Mat. 28, 18-20; zie ook Marc. 16,15; Luc. 24,45-49; Joh. 20,19-21). Dit bevel van Jezus geeft al een aanwijzing van wat hij wilde dat zijn Kerk zou zijn om deze zending uit te voeren. Ze moest een getuigende gemeenschap zijn die Gods koninkrijk verkondigt dat Jezus als eerste had verkondigd, door mensen uit alle volken uit te nodigen tot een geloof dat redt. Ze moest een liturgische gemeenschap zijn die nieuwe leden inwijdt door een doop in de naam van de heilige Drie-Eenheid. Ze moest een gemeenschap van leerlingen zijn waarin de apostelen door het Woord te verkondigen, te dopen en de Maaltijd van de Heer te vieren nieuwe gelovigen ertoe moesten brengen al wat Jezus had bevolen te onderhouden.

3. De heilige Geest kwam op de morgen van Pinksteren op de apostelen om hen in staat te stellen een aanvang te maken met de zending die hun was toevertrouwd (vgl. Hand. 2,1-41). Gods plan om de wereld te redden (soms aangeduid met de Latijnse uitdrukking *missio Dei* of ‘Gods zending’) wordt uitgevoerd door de zending van de Zoon en van de heilige Geest. Dit reddingswerk van de heilige Drie-Eenheid is wezenlijk voor een adequaat begrip van de Kerk. Zoals het studiedocument van Geloof en Kerkorde *Het ene geloof belijden* heeft duidelijk gemaakt: ‘Christenen geloven en belijden met de geloofsbelijdenis dat er een onlosmakelijke band is tussen wat God in Jezus Christus door de heilige Geest heeft gedaan en de *werkelijkheid* van de Kerk. Aldus getuigen de Schriften. De oorsprong van de Kerk wortelt in het plan van de Drie-Ene God voor de redding van de mensheid.’⁵

4. Jezus beschreef zijn dienstwerk als het verkondigen van goed nieuws aan de armen, het vrijlaten van gevangenen, het herstellen van het zicht van blinden, het bevrijden van de onderdrukten en het aankondigen van het genadejaar van de Heer (vgl. Luc. 4, 18-19 met een citaat van Js. 61,1-2). De zending van de Kerk vloeit voort uit haar wezen als lichaam van Christus waardoor zij deelt in het dienstwerk van Christus als Middelaar tussen God en zijn schepping. In het hart van de roeping van de Kerk in de wereld staat de verkondiging van Gods koninkrijk dat een aanvang genomen heeft in Jezus, de gekruisigde en verrezen Heer. Door haar innerlijk leven van eucharistische eredienst en voorbede, door plannen te maken voor zending en evangelisatie, door een dagelijks geleefde solidariteit met de armen, door tot confrontatie aan toe bij de machten die mensen onderdrukken hun zaak te bepleiten trachten de kerken aan deze evangelische roeping te beantwoorden.’⁶

B. De zending van de Kerk in de geschiedenis

5. Sinds dit begin heeft de Kerk zich altijd in woord en daad gewijd aan de verkondiging van het heil in Christus, door de sacramenten, en vooral de eucharistie, te vieren en christelijke gemeenschappen te vormen. Deze inspanning is soms op felle weerstand gestoten, ze is soms belemmerd door tegenstanders of zelfs verraden door de zondigheid van de boodschappers. Ondanks zulke moeilijkheden heeft deze verkondiging rijke vrucht gedragen (vgl. Marc. 4,8,20,26-32).

6. Eén uitdaging voor de Kerk is geweest hoe het Evangelie zo te verkondigen dat het in de verschillende contexten, talen en culturen van de mensen die deze verkondiging horen een antwoord oproept. De prediking van Christus op de Areopaag in Athene door St.Paulus (Hand. 17, 22-34), die gebruik maakte van plaatselijke geloofsovertuigingen en literatuur, illustreert hoe de allereerste christenen het goede nieuws van Jezus’ dood en verrijzenis probeerden te delen. Geleid door de heilige Geest putten zij daartoe uit het culturele erfgoed van degenen die naar hen luisterden en zo nodig gaven zij daaraan een nieuwe vorm. Op deze manier dienden zij de maatschappij waarin zij leefden als een zuurdeeg dat haar welzijn koesterde. De eeuwen door hebben christenen van het Evangelie getuigd binnen zich almaar uitbreidende horizonten, van Jeruzalem tot de uiteinden der aarde (vgl. Hand. 1,8). Vaak liep hun getuigenis van Jezus uit op martelaarschap, maar het leidde er ook toe dat het geloof zich verbreidde en de Kerk zich in iedere uithoek van de aarde vestigde. Soms kreeg het culturele en religieuze erfgoed van degenen aan wie het Evangelie werd verkondigd niet het respect dat

⁵ *Het ene geloof belijden. Een oecumenische uitleg van het apostolisch geloof in de geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel (381)*, Amersfoort 1995, § 216.

⁶ *Mission and Evangelism, An Ecumenical Affirmation* § 6 in J. Matthey (ed.), *You are the light of the world. Statements on mission by the World Council of Churches*, Genève (WCC) 2005, 8.

het verdiende. Dat gebeurde wanneer zij die zich inzetten voor de evangelisatie medeplichtig werden aan imperialistische kolonisatie waardoor volken die niet in staat waren zichzelf te verdedigen tegen de invasie van sterker naties werden uitgeplunderd en zelfs uitgemoord. Ondanks zulke tragische gebeurtenissen was Gods genade, die sterker is dan de zonden van de mensen, in staat in vele landen echte leerlingen en vrienden van Christus op te wekken en in een rijke verscheidenheid van vele culturen de Kerk te vestigen. Zo'n verscheidenheid binnen de eenheid van de christelijke gemeenschap werd door sommige vroegchristelijke schrijvers verstaan als een uitdrukking van de schoonheid die de Schrift toeschrijft aan de bruid van Christus (vgl. Ef. 5,27 en Op. 21,2).⁷ Tegenwoordig zijn gelovigen van kerken die eens vreemde missionarissen verwelkomden in staat geweest kerken te hulp te komen door wier toedoen zij met het Evangelie hebben kennis gemaakt.⁸

7. Tegenwoordig gaat de verkondiging van Gods koninkrijk in de hele wereld door in snel veranderende omstandigheden. Sommige ontwikkelingen zijn voor de zending en het zelfverstaan van de Kerk bijzonder uitdagend. Het wijdverbreide bewustzijn van religieus pluralisme is voor christenen een uitdaging zich meer te verdiepen in de verhouding tussen de verkondiging van Jezus als de ene en enige Redder van de wereld enerzijds en de pretenties van andere geloofsovertuigingen anderzijds. De ontwikkeling op het terrein van de communicatiemiddelen is voor de Kerk een uitdaging nieuwe wegen te zoeken voor de verkondiging van het Evangelie en christengemeenschappen te vestigen en in stand te houden. De 'emerging churches', die een nieuwe wijze van Kerk zijn voorstellen, dagen andere kerken uit wegen te vinden om te antwoorden op hedendaagse noden en belangen op manieren die trouw zijn aan wat vanaf het begin is ontvangen. Het voortschrijden van een wereldwijde seculiere cultuur confronteert de Kerk met een situatie waarin velen zich afvragen of geloof wel mogelijk is en aannemen dat het leven van een mens zichzelf genoeg is, zonder enige verwijzing naar God. Op sommige plaatsen worden de kerken geconfronteerd met een dramatische daling in lidmaatschap en zijn ze in de ervaring van velen niet langer relevant voor hun leven, wat degenen die nog wel geloven ertoe brengt te spreken van de noodzaak van een nieuwe evangelisatie. Deze nieuwe evangelisatie is een gedeelde taak voor alle kerken, willen zij het hoofd bieden aan deze uitdagingen en andere die binnen bepaalde contexten kunnen ontstaan.

C. Het belang van eenheid

8. Het belang van de eenheid van de christenen voor de zending en het wezen van de Kerk springt in het Nieuwe Testament al in het oog. In Hand. 15 en Gal. 1-2 is duidelijk dat de zending naar de heidenen de oorzaak was van spanningen en christenen dreigde te verdelen. In zekere zin is de huidige oecumenische beweging een herbeleving van dat eerste concilie van Jeruzalem. De voorliggende tekst is een uitnodiging aan de leiders, de theologen en gelovigen van alle kerken te streven naar de eenheid waarom Jezus heeft gebeden aan de vooravond van het offer van zijn leven voor het heil van de wereld (vgl. Joh. 17,21).

⁷ Zie bijvoorbeeld Augustinus, *Enarrationes in psalmos* 44, 24-25 (Migne PL 36, 509-510)

⁸ Zulke wederzijdse hulp uit solidariteit moet helder worden onderscheiden van proselitisme dat andere christengemeenschappen ten onrechte beschouwt als rechtmatig terrein voor bekeringen.

9. Zichtbare eenheid vraagt van de kerken dat zij in staat zijn in elkaar de authentieke aanwezigheid te (h)erkennen van wat de geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel (381) noemt de ‘ene, heilige, katholieke en apostolische Kerk’. Deze (h)erkenning kan op haar beurt in sommige gevallen afhangen van veranderingen in leer, praktijk en ambt in een bepaalde gemeenschap. Dit is voor kerken een belangrijke uitdaging op hun weg naar eenheid.

10. Op het ogenblik stellen sommigen de Kerk van Christus uitsluitend gelijk met hun eigen gemeenschap, terwijl anderen bereid zijn in andere gemeenschappen dan die van hen zelf een werkelijke maar onvolledige aanwezigheid te erkennen van de elementen waaruit de Kerk bestaat. Weer anderen hebben zich met elkaar verenigd in verschillende typen van verbond die soms gezamenlijke eredienst insluiten.⁹ Sommigen zijn van mening dat de Kerk van Christus gelokaliseerd is in alle gemeenschappen die op overtuigende wijze de pretentie hebben christelijk te zijn, terwijl anderen eraan vasthouden dat de Kerk van Christus onzichtbaar is en gedurende de pelgrimstocht op aarde niet goed genoeg kan worden geïdentificeerd.

Fundamentele kwesties op de weg naar eenheid.

Sinds de Verklaring van Toronto (1950) heeft de Wereldraad de kerken er met klem toe uitgenodigd ‘te erkennen dat het lidmaatschap van de Kerk van Christus inclusiever is dan het lidmaatschap van hun eigen kerk.’ Bovendien hebben oecumenische ontmoetingen wederzijdse achting van kerken en hun leden diepgaand gestimuleerd en bevorderd. Toch blijven er verschillen in enkele fundamentele kwesties, die dan ook gezamenlijk onder ogen moeten worden gezien: ‘Hoe kunnen wij de Kerk die in de geloofsbelijdenis een, heilig, katholiek en apostolisch wordt genoemd identificeren?’ ‘Wat is Gods wil voor de eenheid van deze Kerk?’ ‘Wat moeten we doen om deze wil in praktijk te brengen?’ - Deze tekst is geschreven om de kerken te helpen bij hun reflectie op deze kwesties, op zoek naar gemeenschappelijke antwoorden.¹⁰

⁹ Vgl. het anglicaans-luthers rapport ‘Growth in Communion’ in J. Gros FSC/T.F. Best/LF. Fuchs SA (eds.), *Growth in Agreement III. International Dialogue Texts and Agreed Statements 1990-2005*, Genève (WCC)/Grand Rapids (Eerdmans) 2007, 375-425; daarin wordt verwezen naar belangrijke anglicaans-lutherse convenanten op regionaal niveau (Meissen. Reuilly, Waterloo).

¹⁰ Zo hoopt de voorliggende tekst voort te bouwen op de verklaring over de eenheid van de algemene vergadering van de Wereldraad in Porto Alegre getiteld ‘Geroepen om de ene Kerk te zijn’, waarvan de ondertitel luidt ‘Een uitnodiging aan de kerken om hun betrokkenheid bij het zoeken naar eenheid te vernieuwen en hun dialoog te verdiepen’; zie *Growth in Agreement III*, 606-610 en de Nederlandse vertaling op www.oecumene.nl/files/Documenten/Geroepen.pdf

HOOFDSTUK II

De Kerk van de Drie-Ene God

A. Onderscheiden wat Gods wil voor de Kerk is

11. Alle christenen delen de overtuiging dat de Schrift de norm is; daarom biedt het getuigenis van de Bijbel een onvervangbare bron om tot grotere overeenstemming over de Kerk te komen. Hoewel het Nieuwe Testament geen systematische ecclesiologie levert, geeft het wel beschrijvingen van het geloof van de christelijke gemeenschappen, van hun eredienst en de praktijk van leerlingchap, van verschillende rollen van dienst en leiderschap, maar ook beelden en metaforen die werden gebruikt om de identiteit van de Kerk uit te drukken. De interpretatie daarvan die daar in de Kerk op volgde en die aan dit bijbels onderricht trouw wilde blijven, heeft daaraan in de loop van de geschiedenis een rijke hoeveelheid ecclesiologische inzichten toegevoegd. Dezelfde heilige Geest onder wiens leiding de vroegste gemeenschappen de geïnspireerde tekst van de Bijbel tot stand hadden gebracht, leidt van generatie op generatie voortdurend ook de latere volgelingen van Jezus in hun streven trouw te blijven aan het Evangelie. Dit wordt bedoeld met ‘de levende Traditie’ van de Kerk.¹¹ De meeste gemeenschappen erkennen het grote belang van deze Traditie, maar wanneer zij moeten bepalen hoe het gezag ervan zich verhoudt tot dat van de Schrift gaan de wegen uiteen.

12. In de verschillende boeken van het Nieuwe Testament en de daarop volgende traditie kan men een grote verscheidenheid van ecclesiologische inzichten vinden. Doordat de canon van het Nieuwe Testament deze veelheid omvat getuigt hij ervan dat zij verenigbaar is met de eenheid van de Kerk, zonder dat hij evenwel ontkent dat er grenzen zijn aan legitieme verscheidenheid.¹² Rechtmatige verscheidenheid is voor het leven van de christengemeenschap niet iets bijkomstigs, ze is veeleer een aspect van haar katholiciteit, een kwaliteit die weergeeft dat in het plan van de Vader het heil in Christus incarnatorisch moet zijn en dus ‘vles moet aannemen’ onder de verschillende volken waaraan het Evangelie wordt verkondigd. Een adequate benadering van het mysterie van de Kerk vereist het gebruik van en de uitwisseling tussen een breed scala van beelden en inzichten (volk van God, lichaam van Christus, tempel van de heilige Geest, wijnstok, kudde, bruid, huisgezin, soldaten, vrienden enz.) De voorliggende tekst wil putten uit de rijkdom van het bijbels getuigenis samen met inzichten uit de Traditie.

¹¹ De vierde wereldconferentie over Geloof en Kerkorde gaf in haar rapport ‘Schrift, Traditie en tradities’ de volgende aanwijzing: ‘Met ‘*de Traditie*’ is het Evangelie zelf bedoeld, zoals het van generatie op generatie door de Kerk wordt overgeleverd, Christus zelf die in het leven van de Kerk aanwezig is. Met *traditie* is het overleveringsproces bedoeld. De term *tradities* wordt gebruikt om zowel de verscheidenheid van uitdrukingsvormen als wat wij de confessionele tradities noemen aan te duiden....’; in P.C. Roger/L. Vischer (eds.), *The Fourth World Conference on Faith and Order. Montreal 1963*, Londen (SCM) 1964, 50. Zie ook *A Treasure in Earthen Vessels. An Instrument for an Ecumenical Reflection on Hermeneutics*, Genève (WCC) 1998, § 14-37, p. 14-26.

¹² Dit thema zal worden opgepakt in § 28-30.

B. De Kerk van de Drie-Ene God als *Koinonia*

Het initiatief van God de Vader, de Zoon en de heilige Geest

13. De Kerk wordt in het leven geroepen door God die ‘de wereld zo liefhad dat Hij zijn enige Zoon heeft gegeven, opdat iedereen die in hem gelooft niet verloren gaat, maar eeuwig leven heeft’ Joh. 3,16) en die de heilige Geest heeft gezonden om deze gelovigen binnen te voeren in de volle waarheid door hen te herinneren aan al wat Jezus heeft geleerd (vgl. Joh, 14,26). In de Kerk worden gelovigen door de heilige Geest verenigd met Christus en delen daardoor in een levende verhouding tot de Vader die tot hen spreekt en een antwoord vol vertrouwen in hen oproept. In het oecumenisch zoeken naar een gemeenschappelijke opvatting van het leven en de eenheid van de Kerk is het bijbels begrip *koinonia* centraal komen te staan. Dit zoeken veronderstelt dat gemeenschap niet simpelweg de vereniging is van de bestaande kerken in hun huidige gestalte. Het zelfstandig naamwoord *koinonia* (gemeenschap, deelhebben, verbond, delen), dat is afgeleid van een werkwoord dat betekent ‘iets gemeenschappelijk hebben’, ‘delen’, ‘deelhebben’, ‘een aandeel hebben in’ of ‘samen handelen’ komt voor in passages die melding maken van het deelnemen aan de Maaltijd van de Heer (vgl. 1 Kor. 10,16-17), de verzoening van Petrus met Paulus, Jacobus en Johannes (vgl. Gal. 2,7-10), de geldinzameling voor de armen (vgl. Rom. 15,26; 2 Kor. 8,3-4) en de ervaring en het getuigenis van de Kerk (vgl. Hand. 2,42-45). Als een van godswege gevestigde gemeenschap behoort de Kerk aan God en bestaat ze niet voor zichzelf. Zij is wezenlijk missionair, geroepen en gezonden om in haar eigen leven te getuigen van die gemeenschap die God voor ogen staat voor heel de mensheid en de hele schepping in het koninkrijk.

14. Het middelpunt en het fundament van de Kerk is het Evangelie, de verkondiging van het mens geworden Woord, Jezus Christus, de Zoon van de Vader. Dit vinden we terug in wat het Nieuwe Testament bevestigt: ‘U bent opnieuw geboren, niet uit vergankelijk, maar uit onvergankelijk zaad, door Gods levende en altijd blijvende woord’ (1 Petr. 1,23). Door de prediking van het Evangelie (vgl. Rom. 10,14-18) en in de kracht van de heilige Geest (vgl. 1 Kor. 12,3) komen mensen tot het geloof dat redding is en worden zij langs sacramentele weg ingelijfd in het lichaam van Christus (vgl. Ef. 1,23). Sommige gemeenschappen zouden, deze lijn volgend, de Kerk dan ook *creatura evangelii* of ‘schepping van het Evangelie’ willen noemen.¹³ Een aspect dat het leven van de Kerk bepaalt, bestaat hierin dat zij een gemeenschap is die het woord van God hoort en verkondigt. De Kerk put haar leven uit het Evangelie en ontdekt steeds opnieuw de richting voor haar reis.

13 Zie de sectie ‘De Kerk als “schepping van het Evangelie”’ in de luthers/rooms-katholieke dialoog ‘Kerk en rechtvaardiging’ in J. Gros FSC/H. Meyer/W.G. Rusch (eds.), *Growth in Agreement II. Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level 1982-1998*, Genève (WCC)/Grand Rapids (Eerdmans) 2000, 495-498 waar verwezen wordt naar Martin Luthers gebruik van deze uitdrukking in WA 2, 430, 6-7: ‘*Ecclesia enim creatura est evangelii*’. Sommige bilaterale dialogen hebben om dezelfde idee uit te drukken het Latijnse *creatura verbi* gebruikt; zie de sectie ‘Twee concepten van de Kerk’ (§ 94-113), waarin de Kerk wordt beschreven als ‘*creatura verbi*’ en ‘sacrament van genade’ in de gereformeerd/rooms-katholieke dialoog ‘Naar een gemeenschappelijk verstaan van de Kerk’ in H.P.J. Witte (red.), *Kerk tussen erfenis en opdracht. Protestant en katholieken op weg naar een gemeenschappelijk kerkbegrip*, Utrecht-Leiden (IIMO) 1994, p.49-55 (= *Growth in Agreement II*, 801-805). Zie ook de verklaring ‘Geroepen om de ene Kerk te zijn’ (zie noot 10).

15. Het antwoord van Maria, de Moeder van God (*Theotokos*) op de boodschap van de engel bij de annunciatie ‘Laat er met mij gebeuren wat u hebt gezegd’ (Luc. 1,38) is gezien als het symbool van en het model voor de Kerk en de individuele christen. De studie *Church and World* van Geloof en Kerkorde (1990) merkte op dat Maria ‘een belangrijk voorbeeld (is) voor allen die het leven van een christelijke gemeente ten volle proberen te begrijpen’ doordat zij het Woord van God ontvangt en er antwoord op geeft (Luc. 1,26-38), de vreugde van het goede nieuws met Elizabeth deelt (Luc. 1,46-55), de gebeurtenissen van Jezus’ geboorte en kinderjaren overweegt, ondergaat en tracht te begrijpen (Mat. 2,13-23; Luc. 2,19, 41-51), probeert te vatten al wat leerling zijn inhoudt (Marc. 3,31-35; Luc. 18,19-20), bij hem onder het kruis staat en zijn lichaam vergezelt naar het graf (Mat. 27, 55-61; Joh. 19,25-27) en met de leerlingen wacht op de heilige Geest en die met hen ontvangt (Hand. 1,12-14, 2,1-4).¹⁴

16. Christus bad tot de Vader om over de leerlingen zijn Geest te zenden, opdat deze hen in de volle waarheid zou binnenvoeren (Joh. 15,26; 16,13) en het is de Geest die niet alleen aan individuele gelovigen geloof en andere charisma’s verleent, maar ook de Kerk voorziet van gaven, hoedanigheden en structuur die voor haar wezenlijk zijn. De heilige Geest voedt het lichaam van Christus en blaast het leven in door de levende stem van de verkondiging van het Evangelie, door sacramentele gemeenschap, vooral in de eucharistie, en door ambten die een dienst zijn.

Het profetisch, priesterlijk en koninklijk volk van God

17. Met de roeping van Abraham koos God zich een heilig volk. De profeten hebben deze uitverkiezing en roeping herhaaldelijk in herinnering geroepen met de volgende krachtige formulering: ‘Ik zal hun God zijn en zij zullen mijn volk zijn’ (Jer. 31,33; Ez. 37,27; weerklink in 2 Kor. 6,16; Heb. 8,10). Het verbond met Israël markeerde een beslissend moment in de zich ontvouwende verwezenlijking van het heilsplan. Christenen geloven dat God in het dienstwerk, de dood en de verrijzenis van Jezus en in de zending van de heilige Geest het nieuwe verbond heeft ingesteld met de bedoeling alle mensen met hem en met elkaar te verenigen. Het verbond dat door Christus is geïnitieerd is echt nieuw en toch blijft de Kerk in Gods plan ten diepste verbonden met het volk van het eerste verbond waaraan God altijd trouw zal blijven (vgl. Rom. 11,11-36).

18. In het Oude Testament is het volk Israël op weg naar de vervulling van de belofte dat in Abraham alle volken op aarde zullen worden gezegend. Allen die zich tot Christus wenden vinden deze belofte vervuld in hem, toen hij op het kruis de muur die jood en heiden verdeelde afbrak (vgl. Ef. 2,14). De Kerk is een ‘uitverkoren geslacht, een koninkrijk van priesters, een heilige natie, Gods eigen volk’ (1 Petr. 2, 9-10). Terwijl gelovigen het unieke priesterschap van Christus erkennen, door wiens ene offer het nieuwe verbond is ingesteld (vgl. Heb. 9,15), zijn zij geroepen in hun leven tot uitdrukking te brengen dat zij ‘een koninkrijk van priesters’ worden genoemd, die zichzelf ‘als een levend offer dat heilig en God aangenaam is aanbieden’ (Rom. 12,1). Iedere christen ontvangt gaven van de heilige Geest tot opbouw van de Kerk en voor zijn of haar aandeel in de zending van de Kerk. Deze gaven worden gegeven voor het gemeenschappelijk goed (vgl. 1 Kor. 12,7; Ef. 4,11-13) en leggen iedere afzonderlijke plaatselijke gemeenschap en aan de Kerk als geheel op ieder niveau van

¹⁴ Zie het rapport van Geloof en Kerkorde *Church and World. The Unity of the Church and the Renewal of Human Community*, Genève (WCC) 1990, 64. Zie ook het rapport van anglicaans/rooms-katholieke internationale commissie (ARCIC) ‘Genade en hoop in Christus’ in *Kerkelijke Documentatie* 33 (2005) 7-8, 3-36 (= *Growth in Agreement III*, 82-112) en het rapport van de Groupe des Dombes *Mary in the Plan of God and in the Communion of Saints*, Mahwah N.J. (Paulist Press) 2002.

haar leven een plicht op tot verantwoordelijkheid en verantwoording over en weer. Gesterkt door de Geest worden christenen geroepen hun leerling zijn in een verscheidenheid van vormen van dienst te beleven.

19. Het hele volk van God is geroepen een profetisch volk te zijn dat getuigenis aflegt van Gods woord; een priesterlijk volk dat het offer aanbiedt van een leven dat geleefd wordt in leerling zijn; en een koninklijk volk dat als instrument dienstbaar wil zijn aan de vestiging van Gods rijk. Alle leden van de Kerk delen in deze roeping. Met de roeping en zending van de Twaalf legde Jezus de grondslag voor het leiderschap van de gemeenschap van zijn leerlingen bij hun doorgaande verkondiging van het koninkrijk. Naar het voorbeeld dat hij hiermee gaf werden onder de leiding van de heilige Geest vanaf de vroegste tijden sommige gelovigen gekozen die een bijzonder gezag en verantwoordelijkheid kregen. Geordineerde ambtsdragers ‘verzamelen het lichaam van Christus en bouwen het op door de verkondiging van en het onderricht in het Woord van God, door de viering van de sacramenten en door leiding te geven aan het leven van de gemeenschap in haar eredienst, haar zending en haar dienstbetoon.’¹⁵ Alle leden van het lichaam, geordineerd en leek, zijn als Gods priesterlijk volk onderling met elkaar verbonden. Geordineerde ambtsdragers herinneren de gemeenschap aan haar afhankelijkheid van Jezus Christus, die de bron is van haar eenheid en zending, zoals zij ook hun eigen ambt zien als van hem afhankelijk. Tegelijk vervullen zij hun roeping in en voor de Kerk; zij hebben haar erkenning, steun en bemoediging nodig.

20. Bij kerken van verschillende tradities bestond brede overeenstemming dat de plaats van het ambt van vitaal belang is. Dit werd kort uitgedrukt in het document van Geloof en Kerkorde *Doop, eucharistie en ambt* (1982) waarin wordt gesteld dat ‘de Kerk nooit zonder personen is geweest die een speciaal gezag en een speciale verantwoordelijkheid hebben’ en daarbij aantekende dat ‘Jezus de leerlingen koos en uitzond om getuigen van het koninkrijk te zijn’.¹⁶ De zending die Jezus in Mat. 28 de elf toevertrouwde brengt met zich mee ‘een ambt van woord, sacrament en toezicht dat door Christus aan de Kerk is gegeven en dat door sommige van haar leden moet worden uitgeoefend voor het goed van allen. Deze drievoudige functie van het ambt maakt de Kerk geschikt voor haar zending in de wereld.’¹⁷ Overeengekomen verklaringen maken duidelijk dat het koninklijk priesterschap van het hele volk van God (1 Petr. 2,9) en een speciaal geordineerd ambt beide belangrijke aspecten van de Kerk zijn en niet moeten worden gezien als elkaar uitsluitende alternatieven. Maar tegelijk verschillen de kerken van inzicht over wie competent is om voor de gemeenschap finale beslissingen te nemen; voor sommige is deze taak beperkt tot de geordineerde personen, terwijl voor andere ook de leken een aandeel hebben in zulke beslissingen.

¹⁵ *Doop, eucharistie en ambt* (Lima- of BEM-rapport), Amersfoort 1982, Ambt § 13.

¹⁶ *Ibid.* § 9.

¹⁷ Gereformeerd/rooms-katholieke dialoog, ‘Naar een gemeenschappelijk verstaan van de Kerk’ § 132, *Growth in Agreement II*, 810; Ned. vert. (zie noot 10), 61. Zie ook het luthers/rooms-katholiek rapport ‘Ministry in the Church’ § 17 in H. Meyer/L. Vischer (eds.), *Growth in Agreement. Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level*, Ramsey (Paulist Press)/Genève (WCC) 1984, 252-253: ‘Het Nieuwe Testament laat zien hoe van onder de ambten een speciaal ambt naar boven kwam dat gezien werd als staande in de opvolging van de door Jezus gezonden apostelen. Zo’n speciaal ambt bleek nodig te zijn met het oog op het leiderschap in de gemeenten. Men kan daarom zeggen dat volgens het Nieuwe Testament het “speciale ambt” dat door Jezus met de roeping en de zending van de apostelen in het leven was geroepen “toen noodzakelijk was – en wezenlijk is in alle tijden en omstandigheden”’. De methodistisch/rooms-katholieke dialoog ‘Toward a Statement on the Church’ bevestigt dat ‘de Kerk altijd een van God gegeven ambt nodig heeft gehad.’ vgl. *Growth in Agreement II*, 588, § 29.

Lichaam van Christus en tempel van de heilige Geest

21. Christus blijft het hoofd van de Kerk die zijn lichaam is; hij leidt, zuivert en heelt het (vgl. Ef. 5,26). Tegelijk is hij er intiem mee verbonden en geeft in de Geest leven aan het geheel (Rom. 12,5; vgl. 1 Kor. 12,12). Voor het lidmaatschap van de Kerk is geloof in Christus fundamenteel (Rom. 10,9). Naar de opvatting van de meeste tradities is het ook door de riten of sacramenten dat mensen ledematen van Christus worden en in de Maaltijd van de Heer wordt hun deelname in het lichaam (vgl. 1 Kor. 10,16) steeds weer vernieuwd. De heilige Geest verleent de leden een verscheidenheid van gaven en bewerkt de eenheid daarvan voor de opbouw van het lichaam (vgl. Rom. 12,4-8; 1 Kor. 12,4-30). Hij vernieuwt hun harten, roept hen op en maakt hen bereid tot goede werken;¹⁸ aldus stelt hij hen in staat de Heer te dienen in de bevordering van het koninkrijk in de wereld. Hoewel dus het beeld van 'het lichaam van Christus' de Kerk expliciet en op de eerste plaats in verband brengt met Christus, getuigt het hele Nieuwe Testament ervan dat dit ook een intieme relatie met de heilige Geest impliceert. Een sterk voorbeeld daarvan is het verhaal van de neerdaling van vurige tongen op de in de bovenzaal verzamelde leerlingen op de morgen van Pinksteren (vgl. Hand. 2,1-4). In de kracht van de heilige Geest groeien gelovigen uit tot 'een heilige tempel in de Heer' (Ef. 2,21-22), tot 'een geestelijk huis' (1 Petr. 2,5). Vervuld van de heilige Geest worden zij geroepen in eredienst, getuigenis en dienst een leven te leiden dat hun roeping waardig is, terwijl ze zich beijveren door de samenbindende kracht van de vrede de eenheid te bewaren die de Geest geeft (vgl. Ef. 4,1-3). De heilige Geest blaast de Kerk leven in en stelt haar in staat haar rol te spelen in de verkondiging en de verwezenlijking van de algemene transformatie waarnaar de hele schepping zuchtend verlangt (vgl. Rom. 8,22-23).

De ene, heilige, katholieke en apostolische Kerk

22. Sinds het tweede oecumenisch concilie (Constantinopel 381) hebben de meeste christenen in hun liturgieën de geloofsbelijdenis opgenomen waarin wordt beleden dat de Kerk één, heilig, katholiek en apostolisch is. Deze eigenschappen, die niet van elkaar kunnen worden losgemaakt, elkaar beïnvloeden en onderling met elkaar zijn verbonden zijn gaven van God aan de Kerk; de gelovigen zijn in al hun menselijke broosheid voortdurend geroepen ze te realiseren.

- De Kerk is één omdat God één is (vgl. Joh. 17,11; 1 Tim. 2,5). Bijgevolg is het apostolisch geloof één, is het nieuwe leven in Christus één en is de hoop van de Kerk één.¹⁹ Jezus bad voor de eenheid van al zijn leerlingen zodat de wereld zou geloven (vgl. Joh. 17, 21-22) en hij zond de Geest om hen tot één lichaam te maken (vgl. 1 Kor. 12,12-13). De huidige verdeeldheid binnen en tussen de kerken zijn met deze eenheid in strijd; ze moeten worden overwonnen door geloof, hoop en liefde als gaven van de Geest, zodat scheiding en uitsluiting niet het laatste woord hebben.²⁰ Toch zien alle kerken ondanks alle verdeeldheid, zichzelf gegrond in het ene Evangelie (vgl. Gal. 1,5-9) en zijn zij in vele aspecten van hun leven met elkaar verenigd (Ef. 4,4-7).

¹⁸ Vgl. de luthers/rooms-katholieke Gemeenschappelijke Verklaring over de leer van de rechtvaardiging, zie www.oecumene.nl/files/Documenten/Eindtekst_Gemeenschappelijke_Verklaring_Rechtvaardigingsleer.pdf.

¹⁹ Zie 'Geroepen de ene Kerk van Christus te zijn' § 5 (zie noot 10).

²⁰ Ibid.

- De Kerk is heilig omdat God heilig is (vgl. Jes. 6,3; Lev. 11,44-45). Jezus ‘heeft de Kerk liefgehad en zichzelf voor haar prijsgegeven om haar te heiligen door de reiniging met het water en het woord ... zodat zij heilig en zonder smet zou zijn.’ (Ef. 5,26-27). Van de wezenlijke heiligheid van de Kerk leggen in iedere generatie heilige mannen en vrouwen getuigenis af, alsook de heilige woorden die de Kerk verkondigt en de heilige daden die zij stelt in de naam van God, de hoogheilige. Evengoed heeft de zonde, die deze heiligheid weerspreekt en met het ware wezen en de roeping van de Kerk in strijd is, steeds weer de levens van de gelovigen ontsierd. Daarom is de dienst van de Kerk die erin bestaat mensen voortdurend tot berouw, vernieuwing en hervorming te roepen een aspect van haar heiligheid.
- De Kerk is katholiek vanwege de overvloedige goedheid van God ‘die wil dat alle mensen worden gered en de waarheid leren kennen’ (1 Tim. 2,4). Door de levenschenkende kracht van God overschrijdt de zending van de Kerk alle grenzen en verkondigt zij het Evangelie aan alle volken. Waar het hele mysterie van Christus aanwezig is, daar is ook de katholieke Kerk (vgl. Ignatius van Antiochië, *Brief aan de christenen van Smyrna*, 8,2), zoals ook in de viering van de eucharistie. De wezenlijke katholiciteit van de Kerk wordt ondermijnd wanneer men het laat gebeuren dat culturele en andere verschillen ontaarden in verdeeldheid. Christenen zijn geroepen om alles weg te nemen wat in de weg staat aan de belichaming van deze volheid van waarheid en leven die de Kerk door de kracht van de heilige Geest is verleend.
- De Kerk is apostolisch omdat de Vader de Zoon gezonden heeft om haar te vestigen. Op zijn beurt heeft de Zoon de apostelen en profeten gekozen en gezonden om, op Pinksteren gesterkt door de gaven van de Geest, te dienen als haar grondslag en toezicht te houden op haar zending (vgl. Ef. 2,20; Op. 21,14; Clemens van Rome, *Brief aan de Korinthiërs*, 42). De christelijke gemeenschap is geroepen om aan deze apostolische oorsprong altijd trouw te zijn; ontrouw in eredienst, getuigenis of dienst is met de apostoliciteit van de Kerk in strijd. Apostolische opvolging in het ambt onder de leiding van de heilige Geest is bedoeld om de apostoliciteit van de Kerk te dienen.²¹

23. In het licht van de voorgaande paragrafen (13-22) is het duidelijk dat de Kerk niet louter de som is van afzonderlijke gelovigen onder elkaar. De Kerk is fundamenteel een gemeenschap in de Drie-Ene God en tegelijk een gemeenschap waarvan de leden samen deelhebben aan het leven en de zending van God (vgl. 2 Petr. 1,4) die als Drie-Eenheid de bron en de focus is van alle gemeenschap. Zo is de Kerk tegelijk een goddelijke en een menselijke werkelijkheid.

24. Hoewel alle kerken zeggen dat de Kerk een ontmoetingsplaats is tussen het goddelijke en het menselijke, hebben zij toch verschillende gevoelens en zelfs contrasterende overtuigingen over de wijze waarop de werkzaamheid van de heilige Geest in de Kerk zich verhoudt tot institutionele structuren en ambtelijke orde. Sommige kerken zien bepaalde aspecten van de kerkorde als door Christus zelf voor alle tijden gewild en ingesteld; daarom zouden christenen, in trouw aan het Evangelie, niet het gezag hebben deze van godswege ingestelde structuur fundamenteel te veranderen. Andere stellen dat het structureren van de Kerk overeenkomstig Gods roeping meer dan één vorm kan aannemen, terwijl weer andere

²¹ De verklaring van de Wereldraad van Kerken ‘Geroepen om de ene Kerk van Christus te zijn’ § 3-7 biedt een soortgelijke uitleg van de belijdenis dat de Kerk ‘één, heilig, katholiek en apostolisch’ is; zie noot 10 en *Growth in Agreement III*, 607.

zeggen dat geen enkele institutionele orde aan Gods wil kan worden toegeschreven. Sommige kerken zijn van mening dat trouw aan het Evangelie soms een breuk in institutionele continuïteit vereist, terwijl andere volhouden dat deze trouw kan worden gehandhaafd door het oplossen van moeilijkheden zonder breuken die tot scheiding leiden.

Hoe continuïteit en verandering in de Kerk zich verhouden tot Gods wil

Doordat vele kerken met geduld, in een geest van wederzijds respect en met aandacht voor elkaar omgaan, hebben zij meer begrip gekregen voor de genoemde gevoelens en overtuigingen betreffende continuïteit en verandering in de Kerk. Doordat zij meer begrip voor elkaar tonen wordt het duidelijk dat dezelfde bedoeling, namelijk gehoorzaam te zijn aan Gods wil voor de kerkorde, de ene kerk ertoe kan inspireren zich te verplichten tot continuïteit en de andere tot verandering. We nodigen de kerken ertoe uit elkaars toeleeg op het zoeken naar wat voor de kerkorde Gods wil is te erkennen en te honoreren. We nodigen haar er eveneens toe uit samen na te denken over de criteria die de verschillende kerken hanteren voor de wijze waarop zij kwesties van continuïteit en verandering bezien. In hoeverre staan deze criteria in het licht van Christus' dringende oproep tot verzoening (vgl. Mat. 5,23) open voor ontwikkeling? Zou dit misschien de tijd kunnen zijn voor een nieuwe benadering?

C. De Kerk als teken van en dienstbaar aan Gods plan voor de wereld

25. Gods plan bestaat erin de mensheid en de hele schepping bijeen te brengen in een gemeenschap waarvan Christus de Heer is (vgl. Ef. 1,10). Als een afspiegeling van de gemeenschap die de Drie-Ene God is, is de Kerk ertoe bestemd dit doel te dienen en is zij geroepen Gods mededogen met de mensen zichtbaar te maken en hen te helpen het doel te verwezenlijken waartoe zij zijn geschapen en waarin uiteindelijk hun vreugde haar oorsprong heeft, namelijk samen met de hemelse heerscharen God te loven en te verheerlijken. Het zijn de leden die de zending van de Kerk vervullen door het getuigenis van hun leven en, wanneer mogelijk, door de publieke verkondiging van het goede nieuws van Jezus Christus. Het is haar missie om dit doel te dienen. Omdat God wil dat alle mensen worden gered en tot de kennis van de waarheid komen (vgl. 1 Tim. 2,4), erkennen christenen dat God ook die mensen die niet uitdrukkelijk leden van de Kerk zijn wil bereiken op wijzen die voor menselijke ogen niet direct duidelijk zullen zijn. De Kerk respecteert elementen van goedheid en waarheid die te vinden zijn in andere godsdiensten en bij mensen zonder godsdienst, maar het blijft haar zending om door getuigenis in woord en daad alle mannen en vrouwen uit te nodigen om Jezus Christus te leren kennen en liefhebben.

26. Sommige nieuwtestamentische passages gebruiken de term geheim[enis] (*mysterion*) zowel voor Gods heilsplan in Christus (Ef. 1,9; 3,4-6) als voor de intieme relatie tussen Christus en de Kerk (vgl. Ef. 5,32; Kol. 1,24-28). Dit suggereert dat de Kerk zich verheugt in het bezit van een geestelijke, transcendente kwaliteit die men niet vat door alleen maar naar haar uiterlijke verschijning te kijken. De aardse en de geestelijke dimensies van de Kerk kunnen niet van elkaar worden gescheiden. De organisatorische structuren van de christelijke gemeenschap moeten, positief of negatief, worden gezien en beoordeeld in het licht van de gaven van Gods heil in Christus zoals dit in de liturgie wordt gevierd. De Kerk, die in haar eigen lichaam het geheim van het heil en de transformatie van de mensheid belichaamt, deelt in de zending van Christus die erin bestaat alle dingen met God en met elkaar door Christus te verzoenen (vgl. 2 Kor. 5,18-21; Rom. 8,18-25).

27. Hoewel zeer vele gemeenschappen het erover eens zijn dat God de Kerk heeft gevestigd als bij uitstek het medium om dit universele heilsplan te realiseren, geloven sommige van hen dat dit geschikt kan worden uitgedrukt door te spreken over ‘de Kerk als sacrament’, terwijl andere deze taal doorgaans niet gebruiken of haar helemaal verwerpen. Zij die de uitdrukking ‘de Kerk als sacrament’ bezigen doen dat, omdat zij de Kerk zien als een werkzaam teken en middel (soms omschreven met het woord ‘instrument’) van de gemeenschap van mensen met elkaar door hun gemeenschap in de Drie-Ene God.²² Degenen die zich hoeden voor het gebruik van deze uitdrukking geloven dat dit het onderscheid tussen de Kerk als geheel en de afzonderlijke sacramenten verduistert en dat het ertoe kan leiden dat men de zondigheid die er steeds bij de leden van de gemeenschap is over het hoofd ziet. Allen zijn het erover eens dat God de bewerker van het heil is; verschillen treden aan het licht wanneer het gaat over de opvattingen die de verschillende kerken hebben over het wezen en de rol van de Kerk en haar rituelen in dat heilswerk.

De uitdrukking ‘de Kerk als sacrament’

Zij die de uitdrukking ‘de Kerk als sacrament’ gebruiken ontkennen niet de unieke ‘sacramentaliteit’ van de sacramenten en ze ontkennen evenmin de menselijke zwakheid van de ambtsdragers. Van de andere kant ontkennen zij die deze uitdrukking verwerpen niet dat de Kerk een werkzaam teken is van Gods actieve tegenwoordigheid. Zou dit daarom misschien kunnen worden gezien als een kwestie waarin rechtmatige verschillen in formulering compatibel zijn en van verschillende kanten aanvaard kunnen worden?

D. Gemeenschap in eenheid en verscheidenheid

28. Rechtmatige verscheidenheid in het leven van de gemeenschap is een gave van de Heer. De heilige Geest verleent de gelovigen een verscheidenheid van elkaar aanvullende gaven voor hun gemeenschappelijk goed (vgl. 1 Kor. 12,4-7). De leerlingen zijn geroepen tot volkomen eenheid (Hand. 2,44-47; 4,32-37), terwijl zij elkaars verschillen respecteren en erdoor worden verrijkt. Culturele en historische factoren dragen tot de rijke verscheidenheid binnen de Kerk bij. Wil er sprake zijn van een authentieke beleving van het Evangelie op verschillende plaatsen en in verschillende tijden, dan moet het worden verkondigd in talen en met symbolen en beelden die daarbinnen van betekenis zijn. Rechtmatige verscheidenheid wordt in gevaar gebracht overal waar christenen hun eigen culturele uitdrukkingen van het Evangelie als de enig authentieke beschouwen die aan christenen met een andere cultuur moeten worden opgelegd.

²² Zo verklaarden bijvoorbeeld de rooms-katholieke bisschoppen op het tweede Vaticaans concilie dat ‘de Kerk in Christus als een sacrament is, dat wil zeggen een teken en instrument van de gemeenschap met God en van de eenheid van alle mensen’ (vgl. de dogmatische constitutie over de Kerk, *Lumen Gentium* 1); hier is het woord ‘instrument’ bedoeld om in positieve zin de ‘werkzaamheid’ van de Kerk over te brengen. Andere christenen die het sacramentele wezen van de Kerk met kracht bevestigen vinden gebruik van het woord ‘instrument’ met betrekking tot de christengemeenschap ongeschikt. Ook het rapport ‘De heilige Geest en de katholiciteit van de Kerk’ van de vierde algemene vergadering van de Wereldraad in Uppsala (1968) getuigt ervan dat het idee van de Kerk als een teken breed aanvaard is. Hierin wordt verklaard: ‘De Kerk durft van zichzelf te spreken als het teken van de aanstaande eenheid van de mensheid’. Vgl. N. Goodall (ed.), *The Uppsala Report*, Genève 1968, 17. Voor de dogmatische constitutie *Lumen Gentium* zie www.vatican.va en de Nederlandse vertaling in *Constituties en Decreten van het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie*, Amersfoort (Katholiek Archief) 1967.

29. Tegelijkertijd mag de eenheid niet worden opgegeven. Door het geloof in Christus dat zij met elkaar delen en dat zijn uitdrukking vindt in de verkondiging van het Woord, de viering van de sacramenten en een leven van dienst en getuigenis is iedere plaatselijke kerk in gemeenschap met de plaatselijke kerken van alle plaatsen en alle tijden. Een pastoraal ambt ten dienste van de eenheid en tot instandhouding van verscheidenheid is een belangrijk middel dat aan de Kerk gegeven is om hen die verschillende gaven en perspectieven hebben te helpen elkaar over en weer rekenschap te geven.

30. Kwesties die te maken hebben met eenheid en verscheidenheid zijn een zeer belangrijk punt van aandacht sinds de Kerk met de hulp van de heilige Geest leerde zien dat heidenen in de gemeenschap moesten worden verwelkomd (vgl. Hand. 15,1-29; 10,1-11,18). De brief die vanuit de bijeenkomst in Jeruzalem werd gestuurd aan de christenen in Antiochië bevat wat zou kunnen worden genoemd een fundamenteel beginsel dat voor eenheid en verscheidenheid richtinggevend is: ‘In overeenstemming met de heilige Geest hebben wij ... besloten u geen andere verplichtingen op te leggen dan wat wezenlijk is’ (Hand. 15,28). Later hebben de oecumenische concilies andere voorbeelden van zulke ‘wezenlijke zaken’ geleverd, zoals toen op het eerste oecumenisch concilie (Nicea 325) de bisschoppen duidelijk hebben geleerd dat voor gemeenschap in geloof de bevestiging van de godheid van Christus vereist is. In een recenter verleden hebben kerken zich met elkaar verbonden om met kracht kerkelijk onderricht te laten klinken waarin tot uiting wordt gebracht wat zo’n grondwaarheid inhoudt, zoals bij de veroordeling van apartheid door vele christengemeenschappen.²³ Er zijn grenzen aan rechtmatige verscheidenheid; wanneer die aanvaardbare grenzen te boven gaat, kan ze de gave van de eenheid tenietdoen. Binnen de Kerk hebben ketterijen en schisma’s samen met politieke conflicten en uitingen van haat de door God gegeven gemeenschap bedreigd. Christenen zijn geroepen om niet alleen zich onvermoeid in te zetten voor de beëindiging van verdeeldheid en ketterij, maar ook voor het behouden en waarderen van rechtmatige verschillen in hun liturgie, gewoonten en recht, en voor het koesteren van rechtmatige verscheidenheid in spiritualiteit, theologische methode en formulering op zo’n manier dat zij bijdragen aan de eenheid en katholiciteit van de Kerk als geheel.²⁴

²³ World Council of Churches’ Consultation with Member-Churches in South Africa – Cottesloe, Johannesburg 7-14 December 1960’, in *The Ecumenical Review* 13 (1961)2, 244-250; ‘Statement on Confessional Integrity’ in *The Proceedings of the Sixth Assembly of the Lutheran World Federation. Dar-es-Salam, Tanzania, June 13-25 1977*, Genève (Lutheran World Federation) 1977, 179-180, 210-212; ‘Resolution on Racism and South Africa’ in *Ottawa 82. Proceedings of the 21st General Council of the World Alliance of Reformed Churches (Presbyterian and Congregational) Held at Ottawa, Canada, August 17-27 1982*, Genève (Offices of the Alliance) 1983, 176-180; The Belhar Confession, www.urcsa.org/za/documents/The%20Belhar%20Confession.pdf.

²⁴ Vgl. de verklaring van de Wereldraad van Kerken ‘The Unity of the Church as *koinonia*. Gift and Calling’: ‘Verscheidenheid die geworteld is in theologische tradities, verschillende culturele, etnische of historische contexten hoort wezenlijk bij gemeenschap; toch zijn er grenzen aan verscheidenheid. Verscheidenheid is niet legitiem wanneer zij bijvoorbeeld de gemeenschappelijke belijdenis van Jezus Christus als God en Verlosser die gisteren, vandaag en voor altijd dezelfde is (Heb. 13,8) onmogelijk maakt.... In een gemeenschap worden vormen van verscheidenheid harmonieus bijeengebracht als gaven van de heilige Geest en dragen bij aan de rijkdom en de volheid van de Kerk van God.’ in M. Kinnamon (ed.), *Signs of the Spirit. Official Report Seventh Assembly*, Genève (WCC)/Grand Rapids (Eerdmans) 1991, 173. Het thema van de legitieme verscheidenheid wordt vaak behandeld in internationale bilaterale dialogen. Zo vestigt de anglicaans/orthodoxe dialoog de aandacht op de brede verscheidenheid in het leven van de plaatselijke kerken: ‘Zolang hun getuigenis van het ene geloof ongeschonden blijft, wordt zo’n verscheidenheid niet gezien als een tekort of als stof voor verdeeldheid, maar als kenmerkend voor de volheid van de ene Geest die aan ieder toebedeelt naar zijn wil.’ (*The Church of the Triune God. The Cyprus Statement Agreed by the International Commission for Anglican-Orthodox Dialogue 2006*, London, Anglican Communion Office 2006, 91). Zie ook Luthers/rooms-katholieke dialoog, *Facing Unity* (1984) § 5-7, 27-30 en vooral 31-34 in *Growth in agreement III* 68-69; anglicaans/rooms-

Rechtmatige en splijtende verscheidenheid

Op zoek naar de eenheid waarvoor Christus heeft gebeden zijn oecumenische dialogen voor een groot deel een poging geweest van vertegenwoordigers van verschillende christelijke kerken om met de hulp van de heilige Geest te onderscheiden tussen wat naar de wil van God voor de eenheid noodzakelijk is en wat echt kan worden gezien als rechtmatige verscheidenheid. Ofschoon alle kerken hun eigen procedures hebben om rechtmatige van onrechtmatige verscheidenheid te onderscheiden, is het duidelijk dat twee dingen ontbreken: a) gemeenschappelijke criteria of middelen om het onderscheid te kunnen maken en b) wederzijds erkende structuren die nodig zijn om deze in feite aan te wenden. Alle kerken trachten de wil van de Heer te volgen; toch blijven zij het oneens over bepaalde aspecten van geloof en kerkorde én over de vraag of deze onenigheid de Kerk moet verdelen of dat het in plaats daarvan een punt betreft waarover men rechtmatig van mening kan verschillen. We nodigen de kerken uit om te bekijken welke stappen kunnen worden gezet die hen in staat stellen dit onderscheid samen te maken.

E. Gemeenschap van lokale kerken

31. De *koinonia* (of *communio*)-ecclesiologie biedt een behulpzaam kader om de verhouding te bezien tussen de lokale kerk en de universele Kerk. De meeste christenen zouden het erover eens kunnen zijn dat de lokale kerk ‘een gemeenschap van gedoopte gelovigen [is] waarin het woord van God wordt verkondigd, het apostolisch geloof wordt beleden, de sacramenten worden gevierd, getuigd wordt van het verlossend werk van Christus voor de wereld en een ambt van *episkopé* wordt uitgeoefend door bisschoppen of andere ambtsdragers ten dienste van de gemeenschap.’²⁵ Taal, cultuur en een gedeelde geschiedenis maken allemaal een kerk tot een lokale kerk. Tegelijkertijd deelt iedere christelijke gemeenschap op een bepaalde plaats in alles wat voor het leven in gemeenschap wezenlijk is. Iedere lokale kerk bevat in zichzelf de volheid van het Kerk-zijn. Zij is helemaal Kerk, maar niet de hele Kerk. Daarom moet de lokale kerk niet geïsoleerd van maar op dynamische wijze gerelateerd aan andere lokale kerken worden gezien. Vanaf het begin werd de gemeenschap tussen lokale kerken onderhouden door middel van geldinzamelingen, uitwisseling van brieven, bezoeken, eucharistische gastvrijheid en tastbare uitdrukkingen van solidariteit (1 Kor. 16; 2 Kor. 8,1-9; Gal. 2,1-10). Gedurende de eerste eeuwen kwamen lokale kerken van tijd tot tijd bijeen om zich met elkaar te beraden. Dit waren allemaal manieren om de onderlinge afhankelijkheid te koesteren en de gemeenschap te onderhouden. De gemeenschap van lokale kerken is dus geen optioneel extra. De universele kerk is de gemeenschap van alle lokale kerken die over de hele wereld in geloof en eredienst verbonden zijn.²⁶ Ze is niet zomaar de som, de federatie of de juxtapositie van plaatselijke kerken, maar alle samen zijn zij de dezelfde Kerk die in deze wereld actief aanwezig is. De katholiciteit zoals die beschreven wordt in de doopcatechese van Cyrillus van Jeruzalem heeft niet alleen maar betrekking op geografische

katholieke internationale commissie, *The Gift of Authority* § 26-31 in *Kerkelijke Documentatie* 29 (2001/5 15-37 (= *Growth in Agreement III* 68-69); methodistisch/rooms-katholieke dialoog, *Speaking the Truth in Love* § 50 in *Growth in Agreement III*, 154.

²⁵ Vgl. het rapport van de Joint Working Group van de Wereldraad van Kerken en de rooms-katholieke kerk ‘De Kerk, lokaal en universeel’ § 15, in *Growth in Agreement II*, 866. ‘Lokaal’ moet in deze beschrijving niet worden verward met ‘denominatieel’.

²⁶ Vgl. de verklaringen over eenheid van de algemene vergaderingen van de Wereldraad van New Delhi, Uppsala en Nairobi in W.A. Visser 't Hooft (ed.), *The New Delhi Report. The Third Assembly of the World Council of Churches 1961*, Londen (SCM) 1962, 116-134; N. Goodall (ed.), *The Uppsala Report 1968. Official Report of the Fourth Assembly of the World Council of Churches*, Genève (WCC) 1968, 11-19; en D.M. Paton (ed.), *Breaking Barriers Nairobi 1975. The Official Report of the fifth Assembly of the World Council of Churches*, Londen (SPCK)/Grand Rapids (Eerdmans) 1976, 59-69.

uitbreiding maar ook op de veelvoudige verscheidenheid van plaatselijke kerken en hun aandeel in de volheid van het geloof en het leven dat hen in de ene *koinonia* verenigt.²⁷

32. Binnen deze gedeelde opvatting van de gemeenschap van lokale kerken in de universele Kerk rijzen verschillen. Die hebben niet alleen betrekking op de geografische omvang van de gemeenschap die met ‘lokale gemeenschap’ wordt aangeduid, maar ook op de rol van bisschoppen. Sommige kerken zijn ervan overtuigd dat de bisschop als opvolger van de apostelen wezenlijk is voor de structuur en de werkelijkheid van de plaatselijke kerk. Zo is de plaatselijke kerk in strikte zin een diocees, samengesteld uit een aantal parochies. Voor andere kerken, die verschillende vormen van zelfverstaan hebben ontwikkeld, is de uitdrukking ‘plaatselijke kerk’ minder gebruikelijk en wordt die niet met verwijzing naar het ambt van een bisschop bepaald. Voor sommige van deze kerken is de lokale kerk gewoon de bijeenkomst van gelovigen die zich op één plaats hebben verzameld om het woord te horen en de sacramenten te vieren. Zowel door degenen die de bisschop voor wezenlijk houden als door degenen die dat niet doen wordt de uitdrukking ‘plaatselijke kerk’ soms ook gebruikt als aanduiding van een regionaal samenstel van kerken die in een synodale structuur onder een voorzitter zijn verzameld. Tenslotte is er nog geen overeenstemming over de wijze waarop lokale, regionale en universele niveaus van kerkorde zich tot elkaar verhouden, hoewel zowel in multi- als in bilaterale dialogen waardevolle stappen te vinden zijn waarin naar convergentie inzake deze verhouding wordt gezocht.²⁸

De verhouding tussen lokale en universele Kerk

Vele kerken kunnen een gedeelde opvatting betreffende de fundamentele verhouding tussen en gemeenschap van plaatselijke kerken binnen de universele Kerk aanvaarden. Zij delen met elkaar de opvatting dat de aanwezigheid van Christus door de wil van de Vader en de kracht van de heilige Geest zich waarlijk manifesteert in de lokale kerk (die is ‘helemaal Kerk’) en dat juist deze aanwezigheid van Christus de plaatselijke kerk ertoe beweegt in gemeenschap te zijn met de universele Kerk (zij is niet ‘de hele Kerk’). Maar ook waar van deze fundamentele overeenstemming sprake is, kan de uitdrukking ‘lokale kerk’ evengoed in uiteenlopende betekenissen worden gebruikt. Op onze gezamenlijke zoektocht naar een hechter eenheid nodigen we de kerken ertoe uit te streven naar een preciezer onderling begrip en overeenstemming op dit punt: wat is de passende verhouding tussen de verschillende niveaus waarop een volledig verenigde Kerk leeft en welke specifieke vormen van ambtelijk leiderschap zijn er nodig om deze verhouding te dienen en te koesteren?

²⁷ Cyrillus van Jeruzalem, Catechesis 18, in Migne (PG 33, 1044).

²⁸ Een goed voorbeeld op multilateraal niveau is het rapport van Joint Working Group (zie n. 25), ook te vinden op www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-commissions/. Van de bilaterale dialogen zie ‘Ecclesial Communion – Communion of Churches’ van de luthers/rooms-katholieke dialoog ‘Church and Justification’ in *Growth in Agreement II*, 505-512 en vooral de rooms-katholieke/orthodoxe verklaring met betrekking tot ‘The Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church. Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority’ (2007) op www.pcf.va/romancuria/pontifical_councils/chrstuni/ch_orthodox_docs/re_pc_chrstuni_doc_20071013_documento_ravenna_en.html.

HOOFDSTUK III

De Kerk groeit in gemeenschap

A. Reeds maar nog niet

33. De Kerk is een eschatologische werkelijkheid; ze loopt vooruit op het koninkrijk maar is nog niet de volledige verwezenlijking daarvan. Het is op de eerste plaats de heilige Geest die maakt dat het koninkrijk zich vestigt en dat de Kerk op zo'n manier wordt geleid dat zij in dit proces ten dienste staat van Gods werk. Alleen als wij het heden zien in het licht van de werkzaamheid van de heilige Geest, die het hele proces van de heilsgeschiedenis erin laat uitmonden dat uiteindelijk alles is samengebracht onder Christus als het ene hoofd tot verheerlijking van de Vader, beginnen we iets van het mysterie van de Kerk te vatten.

34. Als de gemeenschap van gelovigen die in een persoonlijke relatie met God bijeengehouden worden is de Kerk van de ene kant nu al de eschatologische gemeenschap die God voor ogen staat. Zichtbare en tastbare tekens die tot uitdrukking brengen dat dit nieuwe gemeenschapsleven in feite verwezenlijkt is zijn: het geloof van de apostelen ontvangen en delen, dopen, het eucharistisch brood breken en delen, bidden met en voor elkaar en voor de noden van de hele wereld, elkaar in liefde dienen, delen in elkaars vreugde en verdriet, materiële hulp verlenen, als gezonden het goede nieuws verkondigen en daarvan getuigen en samen werken aan gerechtigheid en vrede. Van de andere kant bestaat de Kerk als een historische werkelijkheid uit mensen die onderhevig zijn aan de gegevenheden van de wereld. Een van die gegevenheden is verandering,²⁹ hetzij positief in de zin van groei en ontwikkeling, hetzij negatief in de zin van verval en verdraaiing. Andere gegevenheden zijn culturele en historische factoren die een positieve of een negatieve invloed kunnen hebben op het geloof, het leven en het getuigenis van de Kerk.

35. Als pelgrimerende gemeenschap heeft de Kerk te kampen met de realiteit van de zonde. De oecumenische dialoog heeft laten zien dat er diepe, gemeenschappelijk aangehangen overtuigingen schuilgaan achter wat soms werd gezien als contrasterende zienswijzen betreffende de verhouding tussen de heiligheid van de Kerk en de zonde van de mensen. Er zijn significante verschillen in de wijze waarop christenen deze gemeenschappelijke overtuigingen onder woorden brengen. Voor sommigen zegt hun traditie dat de Kerk zonder zonde is omdat zij als het lichaam van Christus die zonder zonde was niet kan zondigen. Sommigen vinden dat de Kerk terecht zondig kan worden genoemd, omdat de zonde zo systemisch kan worden dat zij de Kerk als instelling raakt; en ofschoon de zonde in tegenspraak is met de ware identiteit van de Kerk is zij niettemin werkelijk. De uiteenlopende wijzen waarop verschillende kerken de zonde zelf verstaan – op de eerste plaats als morele onvolkomenheid of primair als een breuk in een relatie, en ook of en hoe zonde systemisch kan zijn – kunnen ook op deze vraag van invloed zijn.

36. De Kerk is het lichaam van Christus; naar zijn belofte zullen de poorten van de hel niet over haar zegevieren (vgl. Mat. 16,18). Christus' overwinning op de zonde is compleet en onomkeerbaar en krachtens Christus' belofte en genade hebben christenen het vertrouwen dat de Kerk altijd zal delen in de vruchten van die overwinning. Maar zij delen ook het bewustzijn dat in de huidige tijd christenen, zowel individueel als collectief, kwetsbaar zijn

²⁹ De gegevenheid van verandering wil geen afbreuk doen aan de betekenis van Jezus Christus en zijn Evangelie: 'Jezus Christus is dezelfde, gisteren, vandaag en voor altijd.' (Heb. 13,8).

voor de macht van de zonde. Alle kerken erkennen de realiteit van de zonde bij de gelovigen en haar vaak ernstige invloed. Alle erkennen ook dat christenen voortdurend zichzelf moeten onderzoeken, boete moeten doen en bekering (*metanoia*), verzoening en vernieuwing nodig hebben. Heiligheid en zonde verhouden zich tot het leven van de Kerk op verschillende ongelijke wijzen. Heiligheid zegt wat de identiteit is van de Kerk zoals God die bedoelt, terwijl de zonde met deze identiteit in tegenspraak is (vgl. Rom. 6,1-11).

B. Groei in de wezenlijke elementen van gemeenschap: geloof, sacramenten en ambt

37. De tocht op weg naar de volledige verwezenlijking van de gemeenschap die God geeft vereist dat christengemeenschappen het met elkaar eens zijn over de fundamentele aspecten van het kerkelijk leven. ‘De kerkelijke elementen die vereist zijn voor een volledige gemeenschap in een Kerk die zichtbaar één is – het doel van de oecumenische beweging – zijn gemeenschap in de volheid van het geloof van de apostelen, in sacramenteel leven, in een ambtelijke bediening die werkelijk één is en wederzijds wordt erkend, in de conciliaire structuur van de onderlinge verhoudingen en de wijze waarop beslissingen worden genomen en in het gemeenschappelijk getuigenis ten overstaan van en dienst aan de wereld.’³⁰ Deze eigenschappen dienen als een noodzakelijk kader om de eenheid in rechtmatige verscheidenheid te handhaven. Bovendien is de groei van de kerken naar de eenheid van de ene Kerk nauw verbonden met hun roeping om de eenheid van de hele mensheid en de hele schepping te bevorderen, omdat Christus, die het hoofd van de Kerk is, degene is in wie allen moeten worden verzoend. In de dialoog, zoals die welke het schrijfproces en de receptie van *Doop, Eucharistie en Ambt* vergezelde, is al significante vooruitgang in convergentie geboekstaafd op het punt van deze voor de gemeenschap wezenlijke elementen, zij het op dat van het ambt minder dan op de andere twee. De voorliggende tekst heeft niet de bedoeling de verworvenheden uit het verleden te herhalen, maar hij wil ze kort samenvatten en enkele stappen voorwaarts aangeven die in de afgelopen jaren zijn gezet.

³⁰ Uit ‘The Church. Local and Universal’ (1990) § 25, in *Growth in Agreement II*, 868. De paragrafen 10-11 en 28-32 van deze tekst zijn met de citaten en de voetnoten daarbij het bewijs van het feit dat zijn voorstelling van gemeenschap ontleend is aan een hele reeks oecumenische dialogen waarbij anglicanen, lutheranen, methodisten, orthodoxen, gereformeerden en rooms-katholieken betrokken waren, en aan verschillende verklaringen over de eenheid die op enkele algemene vergaderingen van de Wereldraad zijn aanvaard (zie noot 26). De verklaring van de Wereldraad ‘The Unity of the Church as *Koinonia*. Gift and Calling’ geeft meer gewicht aan het element van de ambtelijke bediening door aan *erkend verzoend* toe te voegen (M. Kinnamon [ed.] *Signs of the Spirit. Official Report Seventh Assembly*, Genève [WCC] 1991, 173). Dergelijke rangschikkingen van de fundamentele componenten van gemeenschap komen ook voor in het luthers/rooms-katholieke document ‘Facing Unity’ in *Growth in Agreement II*, 456-477, waarin de Kerk wordt voorgesteld als een gemeenschap in geloof, sacramenten en dienst, en in de methodistisch/rooms-katholieke tekst ‘The Apostolic Tradition’ (*Growth in Agreement II*, 610-613) waarin het levend lichaam van de Kerk wordt beschreven in termen van geloof, eredienst en ambt. De klassieke verklaringen over de eenheid van de algemene vergaderingen van de Wereldraad van New Delhi (1960), Nairobi (1975), Canberra (1990) en Porto Alegre (2005) presenteren ook de essentiële eigenschappen van de eenheid, zoals het volgende citaat van de laatste kan illustreren: ‘Onze kerken hebben bevestigd dat de eenheid waarom we bidden, waarop we hopen en waaraan we werken “een *koinonia* [is] die gegeven is met en zich uitdrukt in de gemeenschappelijke belijdenis van het apostolisch geloof, een gemeenschappelijk sacramenteel leven waartoe men toegang krijgt in de ene doop en die men samen viert in een eucharistisch verbond, een gemeenschapsleven waarbinnen lidmaten en ambten over en weer worden erkend en verzoend en een gemeenschappelijke zending die bestaat in het getuigenis van het evangelie van Gods genade voor alle mensen en in dienst aan heel de schepping.” Zulke *koinonia* moet tot uitdrukking worden gebracht op iedere plaats en door conciliaire verhoudingen tussen kerken op verschillende plaatsen.’ in ‘Called to Be the One Church’ § 2, *Growth in Agreement III*, 606-607 (zie noot 10).

Geloof

38. Met betrekking tot het eerste van deze elementen heerst er brede overeenstemming dat de Kerk geroepen is om in iedere generatie ‘het geloof’ te verkondigen ‘dat voor eens en altijd aan de heiligen is toevertrouwd’ (Judas v.5) en standvastig te blijven in de leer die door de apostelen als eersten is doorgegeven. Geloof wordt opgeroepen door het Woord van God, ingeblazen door de genade van de heilige Geest, betuigd in de Schrift en overgeleverd door de levende traditie van de Kerk. Het wordt beleden in eredienst, dienst en zending. Het moet worden geïnterpreteerd in de context van veranderende tijden en plaatsen, maar deze interpretaties moeten in continuïteit blijven met het oorspronkelijk getuigenis en met de getrouwe uitleg daarvan door de eeuwen heen. De beleving van het geloof moet een actief antwoord zijn op de uitdagingen van iedere plaats en ieder tijdsgewricht. Het richt zich tot persoonlijke en maatschappelijke situaties; dat kunnen situaties zijn van onrechtvaardigheid, van schending van de menselijke waardigheid en de afbraak van de schepping.

39. De oecumenische dialoog heeft laten zien dat er in vele centrale aspecten van de christelijke leer heel veel is dat de gelovigen nu al verenigt.³¹ In 1999 slaagde het studiedocument *Het ene geloof belijden* er niet alleen in aan te tonen dat er onder christenen substantiële overeenstemming bestaat over de betekenis van de geloofsbelijdenis van Nicea, die in de liturgieën van de meeste kerken wordt beleden. Het legde ook uit hoe het geloof van de geloofsbelijdenis gefundeerd is op de Schrift, beleden wordt in het oecumenisch symbolum en opnieuw moet worden beleden tegenover de uitdagingen van de hedendaagse wereld. De bedoeling was niet alleen de kerken te helpen de trouw aan dat geloof bij zichzelf en bij anderen te herkennen, maar ook hun een geloofwaardig oecumenisch instrument te geven voor de verkondiging van het geloof vandaag. In 1998 verkende *A Treasure in Earthen Vessels* de voortgaande interpretatie van Schrift en Traditie bij het doorgeven van het geloof door erop te wijzen dat ‘De heilige Geest de kerken elk afzonderlijk ertoe aanzet en erin leidt hun traditie in gesprek met elkaar opnieuw te doordenken en te interpreteren met het doel de ene Traditie in de eenheid van Gods Kerk gestalte te geven.’³² In het algemeen zijn de kerken het eens over het belang van Traditie bij de totstandkoming en de daarop volgende interpretatie van de Schrift; maar in recenter dialogen heeft men geprobeerd te begrijpen hoe de christengemeenschap bij zulke interpretatie tewerk gaat. Vele bilaterale dialogen hebben erkend dat bij een kerkelijke interpretatie van de betekenis van het Woord van God voor vandaag de geloofservaring van het hele volk, de inzichten van de theologen en het onderscheidingsvermogen van de geordineerde ambtsdragers moeten worden betrokken.³³ Nu worden de kerken uitgedaagd het erover eens te worden hoe deze factoren samenwerken.

³¹ Zie bijvoorbeeld de hoofdstukken 1 ‘Fundamentele gegevens van ons gemeenschappelijk geloof: Jezus Christus en de heilige Drie-Eenheid’ en 2 ‘Heil, rechtvaardiging en heiliging’ in Walter Kasper, *Een rijke oogst. De vruchten van de oecumenische dialoog*, Abdij van Berne-Heeswijk/Utrecht (Katholieke Vereniging voor Oecumene) 2011, 19-35 en 36-50; daarin wordt de balans opgemaakt van de convergentie op deze onderwerpen tussen anglicanen, lutheranen, methodisten en rooms-katholieken.

³² *A Treasure in Earthen Vessels*, Genève (WCC) 1998, § 32. Eerder had *Doop, eucharistie en ambt* er de aandacht op gevestigd dat ‘Apostolische traditie in de Kerk de continuïteit betekent in de blijvende kenmerken van de Kerk van de apostelen, namelijk getuigenis van het apostolisch geloof, verkondiging en nieuwe interpretatie van het Evangelie, viering van doop en eucharistie, overdracht van ambtelijke verantwoordelijkheid, gemeenschap in gebed, liefde, vreugde en lijden, dienst aan zieken en behoeftigen, eenheid tussen de lokale kerken en het delen van de gaven die elk heeft ontvangen’ in *Doop, eucharistie en ambt*, Amersfoort 1982, ambt § 32.

³³ Zie bijvoorbeeld de luthers-orthodoxe verklaring ‘Scripture and Tradition’ in *Growth in Agreement II*, 224-225; de methodistisch/rooms-katholieke tekst ‘The Word of Life’ §62-72, in *Growth in Agreement I*, 632-634; de anglicaans/rooms-katholieke tekst ‘De gave van het gezag’ in *Kerkelijke Documentatie 29* (2001)5, 15-37 (= *Growth in Agreement III*, 60-81); de dialoog van de Disciples of Christ en rooms-katholieken ‘Receiving and Handing on the Faith. The Mission and Responsibility of the Church’ in *Growth in Agreement III*, 121-137; de methodistisch/rooms-katholieke tekst ‘Speaking the Truth in Love. Teaching Authority among Catholics and Methodists, in *Growth in Agreement III*, 138-176 en het gereformeerd/oriëntaals-orthodoxe ‘Report’ (2001) §

Sacramenten

40. Wat de sacramenten betreft hebben de kerken een belangrijke mate van instemming kunnen vaststellen met de manier waarop *Doop, eucharistie en ambt* (1982) de betekenis en de viering van doop en eucharistie heeft omschreven.³⁴ De tekst heeft ook suggesties aan de hand gedaan voor wegen om tot verdergaande convergentie te komen op wat de belangrijkste onopgeloste kwesties blijven, namelijk wie er mogen worden gedoopt, de aanwezigheid van Christus in de eucharistie en het verband tussen de eucharistie en het offer van Christus op het kruis. *Doop, eucharistie en ambt* gaf weliswaar kort commentaar op de zalving met chrisma of confirmatie [vormsel], maar heeft zich niet beziggehouden met andere rituelen die in vele gemeenschappen worden gevierd en door sommige als sacramenten worden beschouwd en was ook niet bedoeld om rekening te houden met de zienswijze van die gemeenschappen die stellen dat hun roeping geen rituelen van doop en eucharistie insluit, terwijl zij toch beweren te delen in het sacramentele leven van de Kerk.

41. De groeiende convergentie tussen de kerken in hun opvatting over de doop kan als volgt worden samengevat.³⁵ Door de doop met water in de naam van de Drie-Ene God, de Vader, de Zoon en de heilige Geest worden christenen verenigd met Christus en met elkaar in de Kerk van alle plaatsen en tijden. De doop is het betrokken worden in en de viering van het nieuwe leven in Christus en van de participatie in zijn doop, leven, dood en verrijzenis (vgl. Mat. 3,13-17; Rom. 6,3-5). Hij is 'de wedergeboorte en de vernieuwing door de heilige Geest' (Tit. 3,5) die gelovigen inlijft in het lichaam van Christus en hen in staat stelt te delen in het rijk van God en het leven van de toekomstige wereld (vgl. Ef. 2,5). De doop houdt in de belijdenis van zonden, de bekering van het hart, vergeving, reiniging en heiliging; hij wijdt de gelovige tot lid van 'een uitverkoren geslacht, een koninkrijk van priesters, een heilige natie' (1 Petr. 2,9). Zo is de doop een fundamentele band van eenheid. Sommige kerken zijn van mening dat de gave van de heilige Geest op een bijzondere wijze gegeven wordt in de zalving met chrisma of confirmatie [vormsel] die zij beschouwen als een van de initiatiesacramenten. De algemene consensus inzake de doop heeft sommigen die bij de oecumenische beweging zijn betrokken ertoe gebracht op te roepen tot wederzijdse erkenning van de doop.³⁶

42. Tussen de doop en de eucharistie bestaat een dynamische band. De gemeenschap waarin de pas geïnitieerde christen binnentreedt wordt vollediger tot uitdrukking gebracht en gevoed in de eucharistie die het geloof van de doop bevestigt en genade geeft voor een trouwe beleving van de roeping als christen. De vooruitgang in consensus inzake de eucharistie die in de oecumenische dialoog is geboekstaafd kan als volgt worden samengevat.³⁷ De maaltijd van de Heer is de viering waarin christenen, verzameld rond zijn tafel, het lichaam en bloed van Christus ontvangen. Hij is verkondiging van het Evangelie, verheerlijking van God de Vader

22-28 dat 'Tradition and Holy Scripture' en 'The Role of the Theologian and the Christian Community' beschrijft, in *Growth in Agreement III*, 43-44.

³⁴ Vgl. *Baptism, Eucharist and Ministry 1982-1990. Report on the Process and Responses*, Genève (WCC) 1990, 39, 55-56.

³⁵ Deze paragraaf is een weergave van wat is verwerkt onder de subtitel 'II. De betekenis van de doop' in *Doop, eucharistie en ambt*, doop § 2-7. Nagenoeg hetzelfde wordt gesteld in vier internationale bilaterale dialogen; zie 'Gemeenschappelijke opvatting van de doop' in W. Kasper, *Een rijke oogst*, 142-145, en in de studie van Geloof en Kerkorde getiteld *One Baptism. Towards Mutual Recognition*, Genève 2011.

³⁶ Een voorbeeld van zo'n wederzijdse dooperkenning is die welke tot stand kwam tussen elf van de zestien gemeenschappen die lid zijn van de Raad van Christelijke Kerken in Duitsland (29 april 2007), zie www.ekd.de/english/mutual_recognition_of_baptism.html.

³⁷ Deze samenvatting maakt gebruik van 'II. De betekenis van de eucharistie' in *Doop, eucharistie en ambt*, doop § 2-26. Voor de verschillende graden van convergentie tussen anglicanen, lutheranen, methodisten, gereformeerden en rooms-katholieken zie Kasper, *Een rijke oogst*, 145-163.

voor al wat hij heeft tot stand gebracht in schepping, verlossing en heiliging (*doxologia*), gedachtenis van de dood en verrijzenis van Jezus Christus en wat hij eens en voor altijd heeft tot stand gebracht op het kruis (*memoria*) en aanroeping van de heilige Geest om zowel de elementen van brood en wijn als degenen die eraan deelhebben te transformeren (*epiklesis*). Er wordt voorbede gedaan voor de noden van de Kerk en van de wereld, de gemeenschap van de gelovigen wordt opnieuw verdiept als een anticipatie en een voorsmaak van het komend koninkrijk en zij worden gestimuleerd om uit te gaan en te delen in Christus' zending om het koninkrijk van God in te luiden, ook nu. St. Paulus legt de nadruk op het verband tussen de maaltijd van de Heer en het leven van de Kerk (vgl. 1 Kor.10,16-17; 11,17-33).

43. Net zoals geloofsbelijdenis en doop onafscheidelijk zijn van een leven van dienst en getuigenis, zo vraagt ook de eucharistie van allen die broeders en zusters zijn in het ene gezin van God dat zij bereid zijn tot verzoening en delen. 'Christenen worden in de eucharistie geroepen solidair te zijn met hen die worden uitgesloten en tekens te worden van de liefde van Christus die voor allen heeft geleefd en zich heeft opgeofferd en zich nu in de eucharistie geeft.... De eucharistie brengt in onze geschiedenis een nieuwe werkelijkheid binnen die christenen omvormt tot het beeld van Christus en daarom tot daadwerkelijke getuigen maakt.'³⁸ De liturgische vernieuwing in sommige kerken kan voor een gedeelte worden gezien als een receptie van de convergerende inzichten die in de oecumenische dialogen zijn opgetekend.

44. Verschillende christelijke tradities hebben van mening verschild over de vraag of de doop, de eucharistie en andere rituelen 'sacramenten' dan wel 'instellingen' moeten worden genoemd. Het woord 'sacrament' (dat het Griekse *mysterion* moet vertalen) wil aangeven dat Gods heilswerk in de rituele handeling wordt meegedeeld, terwijl de term 'instelling' benadrukt dat de rituele handeling wordt voltrokken in gehoorzaamheid aan Christus' woord en voorbeeld.³⁹ Deze twee posities zijn veelal gezien als aan elkaar tegengesteld. Maar de studietekst van Geloof en Kerkorde *One Baptism* wijst erop dat 'Of zij nu de term 'sacrament' of 'instelling' gebruiken, de meeste tradities zeggen dat deze gebeurtenissen zowel instrumenteel (in die zin dat God ze gebruikt om een nieuwe werkelijkheid tot stand te brengen) als expressief (zij brengen een reeds bestaande werkelijkheid tot uitdrukking) zijn. Sommige tradities benadrukken de instrumentele dimensie ... andere de expressieve.'⁴⁰ Zou dit verschil misschien eerder gelegen kunnen zijn in accentlegging dan in leerstellige onenigheid? Deze rituelen zijn een uitdrukking van zowel 'institutionele' als 'charismatische' aspecten van de Kerk. Ze zijn zichtbare, effectieve handelingen die door Christus zijn ingesteld en tegelijk worden zij effectief gemaakt door het handelen van de heilige Geest die door middel daarvan hen die de sacramenten ontvangen van een verscheidenheid van gaven voorziet voor de opbouw van de Kerk en haar zending in en voor de wereld.

³⁸ Uit *Doop, eucharistie en ambt*, § 24 en 26.

³⁹ De Latijnse term *sacramentum* was een aanduiding van de eed die een rekrut aflegde als hij in militaire dienst trad; hij werd door de eerste belangrijke theoloog die in het Latijn schreef, Tertullianus (160-220), gebruikt voor de doop.

⁴⁰ *One Baptism. Towards Mutual Recognition*, § 30.

Sacramenten en instellingen

In het licht van de convergentie inzake de doop en de eucharistie en van het verder doordenken op de historische wortels en de mogelijke verenigbaarheid van de uitdrukkingen 'sacrament' en 'instelling' staan de kerken voor de uitdaging om na te gaan of zij tot meer overeenstemming kunnen komen over de dimensie van het kerkelijk leven dat deze ritens betreft. Zo'n convergentie zou ze ertoe kunnen brengen nog verschillende andere kwesties onder ogen te zien. De meeste kerken vieren in hun liturgie andere ritens of sacramenten, zoals de zalving met chrisma of confirmatie [vormsel], het huwelijk en de ordinatie en vele hebben ritens voor de vergeving van zonden en de zegening van zieken. Kunnen het aantal en de kerkelijke status van deze sacramenten of ritens niet eens op de agenda van oecumenische dialogen worden geplaatst? We nodigen de kerken er ook toe uit te bezien of zij meer convergentie kunnen bereiken over de vraag wie de doop mag ontvangen en wie de liturgische vieringen van de Kerk mag leiden? En verder, zijn er manieren waarop het tot een vollediger wederzijds begrip kan komen tussen kerken die deze ritens vieren en christengemeenschappen die ervan overtuigd zijn dat het delen van een leven in Christus de viering van sacramenten of andere ritens niet vereist?

Ambten in de Kerk

Geordineerd ambt

45. Alle kerken onderschrijven dat, anders dan de vele priesters in het Oude Testament (vgl. Heb. 7,23), Jezus onze Hogepriester (vgl. Heb. 7,27;) zijn verlossend offer eens en voorgoed (vgl. 9,12; 9,26; 10,10,12-14) heeft opgedragen. Zij verschillen in de implicaties die deze teksten volgens hen hebben. *Doop, eucharistie en ambt* merkte op dat geordineerde ambtsdragers 'terecht priesters mogen worden genoemd, omdat zij een bijzondere priesterlijke dienst vervullen door het versterken en opbouwen van het koninklijk en profetisch priesterschap van de gelovigen door woord en sacrament, door hun voorbede en door hun pastorale leiding van de gemeenschap.'⁴¹ In het verlengde van deze zienswijze zijn sommige kerken van mening dat het geordineerde ambt in een bijzondere verhouding staat tot het unieke priesterschap van Christus en dat het onderscheiden is van het koninklijk priesterschap dat in 1 Petr. 2,9 wordt beschreven, ofschoon het daar wel mee verbonden is. Deze kerken geloven dat bepaalde personen worden geordineerd tot een bijzondere priesterlijke functie door het sacrament van de ordinatie.⁴² Anderen beschouwen geordineerden niet als 'priesters' en sommigen hebben van de ordinatie geen sacramentele opvatting. Christenen verschillen ook van mening over de traditionele beperking van de ordinatie voor de bediening van woord en sacrament tot alleen mannen.

⁴¹ *Doop, eucharistie en ambt*, ambt § 17.

⁴² Zie de anglicaans/rooms-katholieke dialoog 'Bediening en wijding' in *Archief van de Kerken* 29 (1974) 1-8 (= *Growth in Agreement I*, 78-87); en de orthodox/rooms-katholieke dialoog 'The Sacrament of Order in the Sacramental Structure of the Church' in *Growth in Agreement II*, 671-679.

Geordineerd ambt

De oecumenische dialoog heeft bij herhaling laten zien dat kwesties aangaande het geordineerde ambt uitdagende hindernissen vormen op de weg naar de eenheid. Als verschillen als die met betrekking tot het priesterschap van de geordineerden aan de volle eenheid in de weg staan moet het voor de kerken een urgente prioriteit blijven te ontdekken hoe men die te boven kan komen.

46. Er is niet één enkele patroon van het ambt in het Nieuwe Testament. Toch zullen alle kerken in hun verlangen de wil van de Heer te volgen met betrekking tot de wijze waarop het geordineerde ambt moet worden opgevat, gestructureerd en uitgeoefend naar de Schrift kijken. Soms heeft de heilige Geest de Kerk ertoe gebracht haar ambten aan te passen aan omstandigheden van plaats en tijd (vgl. Hand. 6,1-6). Verschillende vormen van ambt zijn gezegend met de gaven van de Geest. Vroegchristelijke schrijvers, zoals Ignatius van Antiochië, legden de nadruk op het drievoudige ambt van bisschop, presbyter en diaken.⁴³ Het is mogelijk de wortels van deze met elkaar verbonden ambten te zien in het Nieuwe Testament; in feite werd het algemeen aanvaard patroon en wordt het nu nog steeds door vele kerken als normatief gezien. Sinds de tijd van de Reformatie hebben sommige kerken andere ambtspatronen aanvaard.⁴⁴ Onder de verschillende middelen die de apostoliciteit van de Kerk in stand houden, zoals de canon van de Schrift, het dogma en de ordening van de liturgie, heeft het geordineerde ambt een belangrijke rol gespeeld. Opvolging in het ambt is bedoeld om de apostolische continuïteit van de Kerk te dienen.

47. Tegenwoordig hebben bijna alle christengemeenschappen een formele ambtelijke structuur. Deze structuur vertoont vaak verscheidenheid en weerspiegelt, meer of minder expliciet, het drievoudig patroon van *episkopos – presbyteros – diakonos*. Maar de kerken blijven verdeeld over de vraag of het ‘historisch episcopaat’ (in de zin van bisschoppen die geordineerd zijn in een apostolische opvolging die teruggaat op de vroegste generaties van de Kerk) of de apostolische opvolging in het geordineerde ambt meer in het algemeen, iets is wat Christus voor zijn Kerk zo heeft bedoeld. Sommige kerken geloven dat het drievoudig ambt van bisschop, presbyter en diaken een teken is van de voortdurende trouw aan het Evangelie en van levensbelang is voor de apostolische continuïteit van de Kerk als geheel.⁴⁵ Andere zien de trouw aan het Evangelie niet zo strikt gebonden aan opvolging in het ambt. Weer andere zijn op hun hoede voor het historisch episcopaat; zij vinden dat het kwetsbaar is voor

⁴³ Vgl. zijn brieven aan de kerken van Magnesia (6 en 13), Tralles (7), Philadelphia (4) en Smyrna (8).

⁴⁴ Twee beschrijvingen die inzicht geven in de ontwikkelingen ten tijde van de Reformatie zijn de gereformeerd/rooms-katholieke tekst ‘Naar een gemeenschappelijk verstaan van de Kerk’ § 12-63, getiteld ‘Naar een verzoening van herinneringen’ in *Kerk tussen erfenis en opdracht* (zie n. 13) 20-39 (= *Growth in Agreement II*, 781-795) en de luthers/rooms-katholieke tekst *The Apostolicity of the Church*, Minneapolis 2006, § 65-164, 40-71.

⁴⁵ Hierover zegt de luthers/rooms-katholieke tekst ‘Church and Justification’ (1993) § 185: ‘Er is geen tegenspraak tussen de leer van de rechtvaardiging en de idee van een geordineerd ambt dat door God is ingesteld en dat voor de Kerk noodzakelijk is’ (*Growth in Agreement II*, 529). Toch voegt dezelfde tekst daar enkele paragrafen later (197) aan toe: ‘Het verschil tussen de katholieke en de lutherse visie op de theologische en ecclesiologische waardering van het episcopaat is dus niet zo radicaal dat een verwerping van of ook een onverschillige houding tegenover dat ambt van lutherse zijde lijnrecht staat tegenover de katholieke bewering van de kerkelijke onontbeerlijkheid ervan. De kwestie is er eerder een van een duidelijke gradatie in waardering van dit ambt, dat van katholieke zijde kan worden omschreven en in feite beschreven is met predicationen als ‘noodzakelijk’ en ‘onontbeerlijk’, en van lutherse zijde als ‘belangrijk’, ‘betekenisvol’ en dus ‘wenselijk’ (*Growth in Agreement II*, 532).

misbruik en het in zich heeft het welzijn van de gemeenschap te schaden. Van zijn kant zegt *Doop, eucharistie en ambt* niet meer dan dat het drievoudig ambt ‘in onze tijd zou kunnen dienen als uitdrukking van de eenheid die we zoeken en ook als een middel om deze te bereiken.’⁴⁶

Het drievoudig ambt

De tekens van groeiende overeenstemming over de plaats van het geordineerde ambt in de Kerk brengen ons ertoe te vragen of de kerken een consensus kunnen bereiken over de vraag of het drievoudig ambt al dan niet deel uitmaakt van wat God van de Kerk vraagt bij de verwezenlijking van de door Hem gewilde eenheid.

De gave van gezag bij het ambt in de Kerk

48. Alle gezag in de Kerk komt van haar Heer en hoofd Jezus Christus, wiens gezag, in het Nieuwe Testament weergegeven met het woord *exousia* (macht, gedelegeerde bevoegdheid, moreel gezag, invloed; letterlijk ‘vanuit iemands wezen’) werd uitgeoefend in zijn verkondiging (vgl. Mat. 5,2; Luc. 5,3), het verrichten van wonderen (vgl. Marc. 1, 30-34; Luc.4, 35-36), het uitdrijven van duivels (vgl. Marc. 1,27; Luc. 4,35-36), het vergeven van zonden (vgl. Marc. 2,10; Luc. 5,4) en het leiden van de leerlingen op de weg van het heil (vgl. Mat. 16,24). Heel Jezus’ optreden werd gekenmerkt door gezag (Marc. 1,27; Luc. 4,36) dat zichzelf ten dienste van de mensen stelde. Jezus, die ‘alle gezag in de hemel en op aarde had ontvangen’ (vgl. Mat. 28,18) deelde zijn gezag met de apostelen (vgl. Joh. 20,22). Hun opvolgers in het ambt van toezicht (*episkopé*) oefenden gezag uit in de verkondiging van het Evangelie, in de viering van de sacramenten, vooral de eucharistie, en in de pastorale leiding van de gelovigen.⁴⁷

49. De eigen aard van het gezag in de Kerk kan alleen correct worden begrepen en uitgeoefend in het licht van het gezag van haar hoofd, van hem die werd gekruisigd, die ‘zich ontledigde’ en ‘gehoorzaam zelfs de dood aanvaardde, de dood op het kruis’ (Fil 2,7-8). Dit gezag moet worden begrepen in het kader van Jezus’ eschatologische belofte zijn Kerk te leiden naar de voltooiing in het koninkrijk der hemelen. Daarom verschilt het gezag van de Kerk van dat van de wereld. Toen de leerlingen probeerden macht uit te oefenen over elkaar, corrigeerde Jezus hen met de woorden dat hij niet gekomen was om gediend te worden maar om te dienen en zijn leven voor anderen te geven (vgl. Marc. 10,41-45; Luc. 22,25). Gezag in de Kerk moet worden opgevat als een nederige dienst, die de *koinonia* van de Kerk voedt en opbouwt in geloof, leven en getuigenis; het toonbeeld ervan is de daad waarmee Jezus de voeten van de leerlingen waste (Joh. 13,1-17). Het is een liefdedienst (*diakonia*), zonder enige overheersing en dwang.

⁴⁶ *Doop, eucharistie en ambt*, ambt § 22.

⁴⁷ Deze basale omschrijving van het gezag dat Jezus had en dat hij deelde met de Kerk volgt van nabij de omschrijving die gegeven wordt door de orthodox/rooms-katholieke verklaring van Ravenna (2007) ‘Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church. Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority’ § 12; zie boven noot 28.

50. Het gezag in de Kerk in de verschillende vormen waarin en niveaus waarop het wordt uitgeoefend moet daarom worden onderscheiden van pure macht. Dit gezag komt van God de Vader door de Zoon in de kracht van de heilige Geest; daarom weerspiegelt het de heiligheid van God. Ook de gezagvolle bronnen die in verschillende mate door de kerken worden erkend, zoals de Schrift, de Traditie, de liturgie, concilies en synoden weerspiegelen de heiligheid van de Drie-Ene God. Zulk gezag wordt erkend overal waar de waarheid die tot heiligheid leidt tot uitdrukking wordt gebracht en Gods heiligheid stem krijgt 'op de lippen van kinderen en zuigelingen' (Ps. 8,2; vgl. Mat. 21,16). Heiligheid betekent een groter authenticiteit in de verhouding tot God, tot elkaar en tot de hele schepping. In de geschiedenis heeft de Kerk steeds een zeker gezag toegekend aan de levens van de heiligen, aan het getuigenis van het monastieke leven en aan de verschillende wijzen waarop groepen gelovigen de waarheid van het Evangelie hebben beleefd en tot uitdrukking gebracht. Op dezelfde wijze kan een zeker gezag worden toegekend aan de oecumenische dialogen en de overeengekomen verklaringen die er het product van zijn, wanneer die de weergave zijn van een gemeenschappelijke zoektocht naar en ontdekking van de waarheid in liefde (vgl. Ef. 4,15), gelovigen ertoe aansporen te zoeken naar de wil van de Heer voor kerkelijke eenheid en uitnodigen tot voortdurende *metanoia* en heiligheid van leven.

51. Het gezag dat Jezus Christus, het enig hoofd van de Kerk, deelt met degenen die leidende ambten bekleden is noch zuiver persoonlijk, noch slechts gedelegeerd door de gemeenschap. Het is een gave van de heilige Geest bestemd om de Kerk in liefde te dienen (*diakonia*). De uitoefening ervan sluit de deelname in van de hele gemeenschap; haar geloofszin (*sensus fidei*) draagt bij aan het globale verstaan van Gods woord en haar aanvaarding (receptie) van de leiding en het onderricht van de geordineerde ambtsdragers getuigt van de authenticiteit van dat leiderschap. Een relatie van wederkerige liefde en dialoog verenigt hen die het gezag uitoefenen en hen die eraan onderworpen zijn. Als een middel om de christengemeenschap te leiden in geloof, liturgie en dienst met de *exousia* van de gekruisigde en opgestane Heer kan gezagsuitoefening gehoorzaamheid vragen, maar zo'n vraag wil worden verwelkomd met vrijwillige meewerking en instemming, omdat het doel ervan is de gelovigen te helpen bij hun groei tot volle wasdom in Christus (vgl. Ef. 4,11-16).⁴⁸ De 'zin' voor de authentieke betekenis van het Evangelie die door hele volk van God wordt gedeeld, de inzichten van degenen die zich op een bijzondere manier toeleggen op de studie van Bijbel en theologie en de leiding van degenen die in het bijzonder zijn geheiligd voor het ambt van toezicht: alles werkt samen voor het onderscheiden van wat Gods wil is voor de gemeenschap. Kerkelijke besluitvorming probeert allen tot consensus te bewegen en is afhankelijk van de leiding van de heilige Geest die wordt ontdekt in het aandachtig luisteren naar het Woord van God en naar elkaar. Door het proces van actieve aanvaarding (receptie) met verloop van tijd lost de Geest mogelijke dubbelzinnigheden in de besluiten op. De oecumenische beweging heeft het mogelijk gemaakt dat gezagvol onderricht van christelijke leiders ook over de grenzen van hun eigen gemeenschappen heen effect heeft, zelfs in de huidige toestand van verdeeldheid. Bijvoorbeeld: het leiderschap van aartsbisschop Desmond Tutu toen hij verklaarde dat 'apartheid te sterk was dan dat ze door een verdeelde Kerk zou kunnen worden overwonnen'⁴⁹; de initiatieven van de oecumenisch patriarch Bartholomeus om christelijke leiders te verenigen voor de zaak van de ecologie; de pogingen van de pausen Johannes Paulus II en Benedictus XVI om christenen en leiders van andere godsdiensten samen te brengen in gebed voor en bevordering van de vrede; en de invloed van broeder Roger Schutz die talrijke vooral jonge christenen ertoe heeft geïnspireerd zich te verenigen in gezamenlijke eredienst aan de Drie-Ene God.

⁴⁸ Vgl. de verklaring van Ravenna (vorige voetnoot), § 13-14.

⁴⁹ Desmond Tutu, 'Toward *Koinonia* in Faith, Life and Witness' in T. Best/G. Gassmann (eds.), *On the Way to fuller Koinonia*, Genève (WCC) 1994, 96-97.

Gezag in de Kerk en de uitoefening ervan

In verschillende bilaterale dialogen zijn belangrijke stappen op de weg naar convergentie inzake gezag en de uitoefening daarvan geboekstaafd.⁵⁰ Maar er blijven tussen de kerken verschillen bestaan met betrekking tot het betrekkelijk gewicht dat aan de verschillende bronnen van gezag moet worden toegekend, tot de vraag in hoeverre en op welke wijzen de Kerk de middelen heeft om tot een normatieve uitdrukking van haar geloof te komen en tot de rol van geordineerde ambtsdragers in het geven van een gezagvolle interpretatie van de openbaring. Toch delen alle kerken de urgente zorg dat het Evangelie in de wereld bescheiden maar met dwingend gezag wordt verkondigd, geïnterpreteerd en beleefd. Kan de zoektocht naar oecumenische convergentie inzake de wijze waarop gezag wordt erkend en uitgeoefend bij deze missionaire inspanning van de kerken misschien een creatieve rol spelen?

Het ambt van toezicht (Episkopé)

52. De Kerk als het lichaam van Christus en het eschatologische volk van God wordt door de heilige Geest opgebouwd door middel van een verscheidenheid van gaven of diensten (*ministries*). Deze verscheidenheid vraagt om een [ambtelijke] dienst (*ministry*) van coördinatie zodat deze gaven de hele Kerk in haar eenheid en zending kunnen verrijken.⁵¹ De getrouwe uitoefening van het ambt (*ministry*) van *episkopé* onder het Evangelie door personen die voor zo'n ambt zijn uitgekozen en een eigen plaats innemen is voor het leven en de zending van de Kerk een vereiste van fundamenteel belang. De specifieke ontwikkeling van structuren van *episkopé* is naar tijden en plaatsen verschillend geweest, maar alle gemeenschappen zijn, of ze nu episcopaal gestructureerd zijn of niet, steeds de behoefte blijven zien aan een ambt van *episkopé*. Naast de verkondiging van het Woord en de viering van de sacramenten is het eerste doel van dit ambt de geopenbaarde waarheid getrouw te bewaren en door te geven, de plaatselijke gemeenten in gemeenschap bijeen te houden, over en weer steun te verlenen en een leidende rol te spelen in het getuigen van het Evangelie. Dit leiderschap sluit ook het toezicht in op de verschillende christelijke organisaties in de sfeer van de dienstverlening die zich toeleggen op het verbeteren van de levensomstandigheden van mensen en het verlichten van lijden - aspecten van de dienst (*diakonia*) van de Kerk aan de wereld, waarop we in het volgende hoofdstuk zullen terugkomen. Al deze functies, die worden samengevat in de term *episkopé* of toezicht, worden uitgeoefend door personen die in relatie staan zowel tot de gelovigen van hun eigen gemeenschap als tot degenen die hetzelfde ambt uitoefenen in andere plaatselijke gemeenschappen. Dat is de betekenis van de stelling dat het ambt van toezicht, zoals elk ambt in de Kerk, op persoonlijke, collegiale en gemeenschappelijke wijze moet worden uitgeoefend.⁵² Deze wijze van uitoefenen is in *Doop*,

50 Zie bijvoorbeeld het anglicaans/rooms-katholieke rapport *Gezag in de Kerk I* (1976) in *Archief der Kerken* 32 (1977) 330-334 (*Growth in Agreement I*, 88-105); *Gezag in de Kerk II* (1982) in *Archief der Kerken* 37 (1982) 563-573 (*Growth in Agreement I*, 106-118); De gave van het gezag (ook wel aangeduid als *Gezag in de Kerk III*, 1998) in *Kerkelijke Documentatie* 29 (2001)5, 15-37 (*Growth in Agreement III*, 60-81); dit vindt ook weerklank in de § 83-84 van het methodistisch/rooms-katholieke document 'Speaking the Truth in Love. Teaching Authority among Catholics and Methodists' in *Growth in Agreement III*, 163-164.

⁵¹ Vgl. *Doop, eucharistie en ambt*, ambt § 23.

⁵² Al op de eerste wereldconferentie over Geloof en Kerkorde (Lausanne 1927) werd aandacht geschonken aan de verdeling van kerken in 'episcopale', 'presbyterale' en 'congregationalistische' bestuurssystemen; 'velen geloofden' dat de waarden die aan deze drie kerkordes ten grondslag liggen, 'wezenlijk zijn voor de goede inrichting van de Kerk.' in H.N. Bate (ed.), *Faith and Order Proceedings of the World Conference. Lausanne, August 3-21 1927*, Londen (SCM) 1927, 379. Vijftig jaar later wordt deze tekst van Lausanne in *Doop*,

eucharistie en ambt beknopt als volgt omschreven: ‘Ze moet persoonlijk zijn, omdat de verwijzing naar de aanwezigheid van Christus te midden van zijn volk het best kan geschieden door die persoon, die geordineerd is om het Evangelie te verkondigen en de gemeenschap op te roepen de Heer te dienen in de eenheid van leven en getuigen. De wijze van gezagsuitoefening moet ook collegiaal zijn, want er is een college van geordineerde ambtsdragers nodig die de gemeenschappelijke taak delen om de belangen van de gemeenschap te vertegenwoordigen. Tenslotte moet de nauwe band tussen het geordineerde ambt en de gemeenschap worden uitgedrukt in een dimensie die de hele gemeenschap insluit en waarin tot uitdrukking wordt gebracht dat uitoefening van gezag geworteld is in het leven van de gemeenschap en haar daadwerkelijke deelname vraagt in het ontdekken van wat God wil en waarheen de Geest leidt.’⁵³

53. Eén wijze van uitoefening van toezicht is een uitdrukking van die hoedanigheid van de Kerk die ‘synodaliteit’ of ‘conciliariteit’ wordt genoemd. De term *synode* komt van de Griekse woorden *syn* (met) en *hodos* (weg) en suggereert een ‘mee oplopen’. Zowel synodaliteit als conciliariteit betekenen dat ‘ieder lidmaat van het lichaam van Christus krachtens zijn doop zijn of haar plaats en eigen verantwoordelijkheid heeft’ in de gemeenschap van de Kerk.⁵⁴ Geleid door de heilige Geest is heel de Kerk synodaal/conciliair op alle niveaus van haar leven: lokaal, regionaal en universeel. De eigenschap van synodaliteit en conciliariteit is een afspiegeling van het mysterie van het eigen leven van de Drie-Ene God en de structuren van de Kerk brengen deze eigenschap op zo’n manier tot uitdrukking dat zij het leven van de gemeente als gemeenschap realiseren. In de plaatselijke eucharistische gemeente wordt deze eigenschap ervaren in de diepe eenheid in liefde en waarheid tussen de leden en de ambtsdrager die de eucharistie voorziet. In cruciale situaties zijn synodes samengekomen om, geconfronteerd met leerstellige of morele gevaren of ketterijen, uit te maken wat het apostolisch geloof is, daarbij vertrouwend op de leiding van de heilige Geest die Jezus beloofd had na zijn terugkeer bij de Vader te zenden (vgl. Joh. 16,7,12-14). Oecumenische synodes mochten zich verheugen in de deelname van leiders uit de hele Kerk; hun beslissingen werden door allen aanvaard als een belangrijke dienst die zij leverden in het koesteren en onderhouden van gemeenschap over de hele breedte van de Kerk.⁵⁵ Waar het gaat om de deelname en de rol van leken op synodes houden de kerken er op het ogenblik verschillende zienswijze en praktijken op na.

eucharistie en ambt (ambt, commentaar bij § 26) geciteerd ter rechtvaardiging van zijn stelling dat het geordineerde ambt op persoonlijke, collegiale en gemeenschappelijke manier moet worden uitgeoefend.

⁵³ *Doop, eucharistie en ambt*, ambt § 26.

⁵⁴ Zie de orthodox/rooms-katholieke internationale dialoog ‘Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority’ § 5, waarin wordt opgemerkt dat synodaliteit kan worden opgevat als synoniem met conciliariteit.

⁵⁵ Een ‘oecumenisch’ concilie zou er een moeten zijn dat de hele christelijke wereld vertegenwoordigt. Het eerste concilie van dien aard dat universeel wordt erkend is dat gehouden in 325 te Nicea om de godheid van Christus te bevestigen tegenover de leer van Arius waarin de gelijkheid van de Zoon met de Vader werd ontkend. De kerken verschillen van mening over de vraag hoeveel van dergelijke concilies gehouden zijn. Over oecumenische concilies en hun gezag zie bijvoorbeeld de luthers/orthodoxe tekst ‘Authority in and of the Church. The Ecumenical Councils’ (1993) in *Growth in Agreement III*, 12-14; de paragrafen over ‘Councils and the Declaration of the Faith’ in de dialoog tussen rooms-katholieken en de Disciples of Christ ‘Receiving and Handing on the Faith. The Mission and Responsibility of the Church’ in *Growth in Agreement III*, 125-127; zie ook *Councils and the Ecumenical Movement*, Genève (WCC) 1968.

Het gezag van oecumenische concilies

Hoewel de meeste kerken de leerstellige bepalingen van de vroege oecumenische concilies aanvaardden als uitdrukking van de leer van het Nieuwe Testament, houden sommige eraan vast dat alle leerstellige bepalingen van na die tijd herzien kunnen worden, terwijl andere sommige leerstellige bepalingen beschouwen als normatieve en daarom onveranderlijke geloofsexpressie. Heeft de oecumenische dialoog een gezamenlijke vaststelling mogelijk gemaakt van de normativiteit van de leer van de vroege oecumenische concilies?

54. Overal waar de Kerk samenkomt om zich te beraden en belangrijke beslissingen te nemen is er iemand nodig om de vergadering bijeen te roepen en voor te zitten voor de goede orde en om het proces te faciliteren van het bevorderen, onderscheiden en verwoorden van consensus. Degenen die voorzitten moeten, voor de opbouw van de Kerk, altijd in liefde en in waarheid ten dienste staan van degenen die onder hun voorzitterschap staan. Degenen die voorzitten hebben de plicht om de integriteit van lokale kerken te respecteren, moeten de stemlozen stem geven en de eenheid in verscheidenheid hooghouden.

55. Het woord ‘primaat’ verwijst naar de gewoonte en het gebruik, dat al door de eerste oecumenische concilies werd erkend als een oude praktijk, waarbij de bisschoppen van Alexandrië, Rome en Antiochië, en later Jeruzalem en Constantinopel, een persoonlijk ambt van toezicht uitoefenden over een gebied dat veel groter was dan dat van hun eigen kerkprovincies. Zo’n primatiaal toezicht werd niet gezien als in tegenspraak met synodaliteit of conciliariteit, omdat die eerder een uitdrukking zijn van de collegiale dienst aan de eenheid. Historisch gezien hebben vormen van primaat op verschillende niveaus bestaan. Volgens canon 34 van de Apostolische Canons, die het zelfverstaan uitdrukt van de Kerk in de vroege eeuwen en nog steeds in ere wordt gehouden door vele, zij het niet alle, christenen, neemt de eerste van de bisschoppen in iedere natie alleen maar een beslissing als de andere bisschoppen het daarmee eens zijn en nemen deze laatste geen belangrijke beslissing zonder de eerste.⁵⁶ Zelfs in deze vroege eeuwen werden de verschillende ambten van primaat soms geteisterd door wedijver tussen kerkleiders. Geleidelijk aan maakte de bisschop van Rome aanspraak op een primaat van besluitvorming (jurisdictie) en leergezag, zulks op grond van de relatie van die plaatselijke kerk met de apostelen Petrus en Paulus. Hoewel het in de vroege eeuwen door vele kerken werd erkend, waren zijn essentiële rol en de wijze waarop het werd uitgeoefend voorwerp van een belangrijke controverse. In een recent verleden heeft de oecumenische beweging een meer verzoeningsgezind klimaat helpen scheppen waarin over een ambt ten dienste van de hele Kerk een discussie wordt gevoerd.

⁵⁶ Deze canon vindt men op www.newadvent.org/fathers/3820.htm.

56. Mede vanwege de vooruitgang die al in bilaterale en multilaterale dialogen is opgetekend, stelde de Vijfde Wereldconferentie over Geloof en Kerkorde de kwestie aan de orde ‘van een universeel ambt van de christelijke eenheid’.⁵⁷ In zijn encycliek citeerde paus Johannes Paulus II deze tekst toen hij de kerkleiders en hun theologen uitnodigde om met hem ‘een geduldige en broederlijke dialoog aan te gaan betreffende dit ambt.’⁵⁸ Ondanks dat er punten van onenigheid bleven, hebben enkele vertegenwoordigers van andere kerken in de discussie die hierop volgde gezegd dat zij ervoor openstaan de vraag onder ogen te zien hoe zo’n ambt de eenheid van de plaatselijke kerken over de hele wereld zou kunnen koesteren en de onderscheiden trekken van hun getuigenis te bevorderen in plaats van in gevaar te brengen. Gegeven de oecumenische gevoeligheid van deze kwestie is het belangrijk een onderscheid te maken tussen het wezen van een primatiaal ambt en de specifieke wijzen waarop het is en vandaag nog steeds wordt uitgeoefend. Allen zullen het erover eens zijn dat zo’n persoonlijk primatiaal ambt, in welke gestalte ook, wordt uitgeoefend op een manier die collegiaal is en de hele gemeenschap erbij betreft.

57. Er moet nog veel werk worden verzet voordat convergentie op dit onderwerp bereikt wordt. Op het ogenblik zijn de christenen het er niet over eens dat een universeel primatiaal ambt noodzakelijk of zelfs wenselijk is, hoewel verschillende oecumenische dialogen hebben erkend dat een ambt ten dienste van de eenheid van de hele christelijke gemeenschap van waarde is of zelfs besloten ligt in wat Christus voor zijn Kerk wil.⁵⁹ Het gebrek aan overeenstemming bestaat niet alleen tussen verschillende kerkfamilies, maar ook binnen sommige kerken. Er is een belangrijke oecumenische discussie gevoerd over aanwijzingen in het Nieuwe Testament, zoals die betreffende St. Petrus en St. Paulus, voor een ambt dat de bredere eenheid van de Kerk dient. Er blijft evengoed onenigheid over de betekenis van hun optreden en de eventuele implicaties daarvan voor wat misschien Gods bedoeling is met enige vorm van ambt ten dienste van de eenheid en de zending van de Kerk als geheel.

Een universeel ambt voor de eenheid

Als overeenkomstig Christus’ wil de huidige verdeeldheid wordt overwonnen, hoe zou een ambt dat de eenheid van de Kerk op universeel niveau koestert en bevordert kunnen worden opgevat en uitgeoefend?

⁵⁷ § 31.2 van ‘Report of Section II. Confessing the One Faith to God’s Glory’ in T.F. Best/G. Gassmann (eds.), *On the Way to Fuller Koinonia*, Genève (WCC) 1994, 243.

⁵⁸ Johannes Paulus II ‘Ut unum sint’ § 96 in *Kerkelijke Documentatie* 23 (1995)6/7, 3-45 (42). Een rapport getiteld ‘Petrine Ministry’ biedt behalve een synthese en een analyse van de verschillende oecumenische dialogen die tot aan 2001 de kwestie van een primatiaal ambt ter hand hebben genomen, ook de antwoorden op de uitnodiging van Johannes Paulus voor een dialoog over dit ambt. Het bracht de belangrijkste kwesties onder vier titels samen: de Schriftuurlijke basis, *De iure divino* [of zo’n ambt gebaseerd is op Gods wil en dus ‘van goddelijk recht’ is], universele jurisdictie (de uitoefening van gezag of macht in de Kerk) en de pauselijke onfeilbaarheid. Dit voorlopige rapport vindt men in *Information Service* Nr. 109 (2002/I-II) 29-42; het laat zien dat er een significant verschil bestaat in de beoordeling van een ‘petrinisch ambt’ al naar gelang de traditie waartoe een bepaalde christelijke gemeenschap behoort.

⁵⁹ Zie het anglicaans/rooms-katholieke rapport ‘De gave van gezag. Gezag in de Kerk III’ in *Kerkelijke Documentatie* 29 (2001)5, 15-37 (= *Growth in Agreement III*, 60-81 en de orthodox/rooms-katholieke tekst ‘The Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church’ (zie noot 28).

HOOFDSTUK IV

De Kerk: in en voor de wereld

A. Gods plan met de schepping: het koninkrijk

58. De reden waarom Jezus gezonden werd, ligt beknopt uitgedrukt in de woorden ‘Zo zeer heeft God de wereld liefgehad dat hij zijn enige Zoon gegeven heeft’ (Joh. 3,16). Zo is de eerste en voornaamste houding die God ten opzichte van de wereld aanneemt die van liefde voor ieder kind, vrouw en man die ooit deel is geworden van de geschiedenis van de mensheid en zelfs voor de hele schepping. Het koninkrijk van God dat Jezus verkondigde door het Woord van God in gelijkenissen te onthullen en waarmee hij een begin maakte in zijn grote daden, vooral door het paasmysterie van zijn dood en verrijzenis, is de uiteindelijke bestemming van het hele universum. God heeft de Kerk niet bedoeld omwille van haarzelf, maar om het goddelijk plan voor de transformatie van de wereld te dienen. Vandaar dat dienst (*diakonia*) tot het wezen zelf van de Kerk hoort. Het studiedocument *Church and World* beschreef deze dienst op de volgende manier: ‘Als het lichaam van Christus deelt de Kerk in het goddelijk mysterie. Als mysterie openbaart zij Christus aan de wereld door het Evangelie te verkondigen, door de sacramenten te vieren (die zelf ‘mysterieën’ worden genoemd) en door publiek het nieuwe leven te laten zien dat hij gegeven heeft en aldus loopt zij vooruit op het koninkrijk dat in hem al aanwezig is.’⁶⁰

59. De zending van de Kerk in de wereld is de verkondiging in woord en daad aan alle mensen van het Goede Nieuws van het heil in Jezus Christus (vgl. Marc. 16,15). Evangelisatie is dus een van de belangrijkste taken van de Kerk die aan Jezus’ opdracht gehoorzaamt (vgl. Mat. 28,18-20). De Kerk is door Christus geroepen om in de heilige Geest te getuigen van de verzoening, de heling en de transformatie van de schepping die van de Vader uitgaan. Daarom is de bevordering van rechtvaardigheid en vrede een wezenlijk aspect van de evangelisatie.

60. Christenen zijn zich tegenwoordig meer bewust van de grote waaier van godsdiensten die van de hunne verschillen en van de positieve waarheden en waarden die zij bevatten.⁶¹ Dit biedt christenen de gelegenheid om zich die evangeliepassages in herinnering te brengen waarin Jezus zelf in positieve zin spreekt over degenen die ‘vreemd’ of ‘anders’ waren in verhouding tot hen die naar hem luisterden (Mat. 8,11-12; Luc. 7,9; 13,28-30). Christenen erkennen de vrijheid van godsdienst als een van de fundamentele dimensies van de menselijke waardigheid en met de liefde waartoe Christus zelf opriep proberen zij die waardigheid te respecteren en met anderen in gesprek te gaan, niet alleen om de rijkdom van het christelijk geloof mee te delen, maar ook om alle elementen van waarheid en goedheid te waarderen die in andere godsdiensten aanwezig zijn. Toen vroeger het Evangelie werd

⁶⁰ *Church and World. The Unity of the Church and the Renewal of the Human Community*, Genève (WCC) 1990, Ch. III § 21, p.27.

⁶¹ Over vragen die met dit onderwerp verband houden zie ‘Religious Plurality and Christian Self-Understanding’ (2006); dit is het resultaat van een studieproces dat ingaat op suggesties die in 2002 gedaan zijn door het centraal comité van de Wereldraad aan de drie staven van Geloof en Kerkerde, Interreligieuze Betrekkingen en Missie en Evangelisatie; deze tekst is beschikbaar op www.oikoumene.org/en/resources/documents/assembly/porto-alegre-2006/3-preparatory-and-background-documents/religious-plurality-and-christian-self-understanding.html. Deze verklaring volgt de discussie over de verhouding tussen zending en de wereldgodsdiensten op de conferentie van de commissie voor Wereldzending en Evangelisatie te San Antonio in 1989. Vanwege zijn relevantie voor de algemene thema’s die in dit hoofdstuk worden opgepakt komen we in elk van de drie secties ervan hier en daar vermelding tegen van interreligieuze verhoudingen.

verkondigd aan mensen die er niet van hadden gehoord, werd andere godsdiensten niet altijd het verschuldigde respect betoond. Evangelisatie moet altijd respect hebben voor hen die er andere geloofsovertuigingen op na houden. Aan anderen het vreugdevolle nieuws meedelen van de waarheid die in het Nieuwe Testament wordt geopenbaard is een uitdrukking van eerbiedige liefde.⁶² In de huidige context van een toegenomen bewustzijn van religieus pluralisme zijn de mogelijkheid van heil voor hen die niet uitdrukkelijk in Christus geloven en de verhouding tussen de interreligieuze dialoog en de verkondiging van Jezus als de Heer steeds meer onderwerpen geworden waarover christenen nadenken en discussiëren.

Een oecumenisch antwoord op religieus pluralisme

Er blijft ernstig verschil van mening over deze vragen binnen en tussen sommige kerken. Het Nieuwe Testament leert dat God wil dat alle mensen gered worden (vgl. 1 Tim. 2,4) en tegelijk dat Jezus de ene en enige redder van de wereld is (vgl. 1 Tim. 2,5 en Hand. 24,12). Welke conclusies moeten we uit deze bijbelse leer trekken met betrekking tot de mogelijkheid van heil voor hen die niet in Christus geloven? Sommigen houden dat voor hen die niet uitdrukkelijk het christelijk geloof delen heil in Christus door de kracht van de heilige Geest mogelijk is langs wegen die alleen God bekend zijn. Anderen zien niet hoe deze zienswijze voldoende recht doet aan de bijbelse passages die betrekking hebben op de heilsnoodzakelijkheid van geloof en doop. Verschillen in deze kwestie zijn van invloed op de wijze waarop men de zending van de Kerk opvat en in praktijk brengt. Hoe kunnen de kerken, in een context van toegenomen bewustzijn van de vitaliteit van verschillende godsdiensten over de hele wereld, een grotere convergentie bereiken in deze kwesties en effectiever samenwerken in het in woord en daad getuigen van het Evangelie?

B. De morele uitdaging van het Evangelie

61. Christenen zijn geroepen hun zonden te berouwen, anderen te vergeven en een leven te leiden van opofferende dienstbaarheid; leerling zijn vraagt morele betrokkenheid. Maar, zoals Paulus met zoveel nadruk leert, worden mensen niet gerechtvaardigd door de werken van de wet maar door genade langs de weg van geloof (vgl. Rom. 3,21-26; Gal. 2, 19-21). Zo leeft de christengemeenschap in de sfeer van Gods vergeving en genade die het morele leven van de gelovigen oproept en vorm geeft. Het is van groot belang voor het herstel van de eenheid dat de twee gemeenschappen waarvan het uiteengaan het begin van de protestantse Reformatie markeerde een consensus hebben bereikt over de centrale aspecten van de leer van de rechtvaardiging door het geloof, die het voornaamste focus van hun onenigheid was ten tijde van de scheiding.⁶³ Het is op grond van geloof en genade dat moreel engagement en gezamenlijk handelen mogelijk zijn en intrinsiek moeten worden genoemd aan het leven en het zijn zelf van de Kerk.

⁶² De 'Charta Oecumenica' (2001) van de Conferentie van Europese Kerken (CEC) en de Raad van Europese Bisschoppenconferenties (CCEE) §2 stelt: 'We verplichten ons tot de erkenning dat iedere persoon in geweten vrij is te kiezen voor het aanhangen van een godsdienst of het behoren tot een kerk; dit betekent dat niemand door morele druk of materieel lokmiddel tot bekering wordt gebracht; het betekent ook dat aan iemand die zich uit vrije wil bekeert niets in de weg wordt gelegd.' Zie ook 'Christian Witness in a Multi-Religious World. Recommendations for Conduct' van de Pauselijke Raad voor Interreligieuze Dialoog, de Wereldraad van Kerken en de Evangelische (Wereld)Alliantie, goedgekeurd op 28 januari 2011 en beschikbaar op www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/interelg/documents/rc_pc_interelg_doc_2011110_testimonianz_a-cristiana_en.html.

⁶³ Zie de luthers/rooms-katholieke *Gemeenschappelijke verklaring over de leer van de rechtvaardiging*, te vinden op de site van de Katholieke Vereniging voor Oecumene, onder documenten (zie noot 18).

62. De ethiek van de leerlingen van Christus is geworteld in de scheppende en zich openbarende God en krijgt vorm wanneer de gemeenschap probeert om in omstandigheden die naar tijd en plaats verschillen te begrijpen wat Gods wil is. De Kerk staat niet aan de kant bij de morele strijd van de mensheid als geheel. Samen met de aanhangers van andere godsdiensten en met alle mensen van goede wil moeten christenen niet alleen die individuele morele waarden bevorderen die wezenlijk zijn voor de authentieke verwezenlijking van de menselijke persoon, maar ook de sociale waarden van rechtvaardigheid, vrede en de bescherming van het milieu; want de boodschap van het Evangelie strekt zich uit over zowel de persoons- als de gemeenschapsaspecten van het menselijk bestaan. Zo impliceert *koinonia* niet alleen de belijdenis van het ene geloof en de viering van gemeenschappelijke eredienst, maar ook gedeelde morele waarden gebaseerd op de inspiratie en de inzichten van het Evangelie. Ondanks hun huidige staat van verdeeldheid zijn de kerken zozeer met elkaar verbonden geraakt dat zij zich er bewust van zijn geworden dat wat de een doet het leven van de andere raakt en dat zij bijgevolg steeds meer beseffen dat zij elkaar rekenschap moeten geven van hun ethische overwegingen en beslissingen. Wanneer kerken elkaar vragen gaan stellen en bevestigen geven zij uitdrukking aan wat zij in Christus met elkaar delen.

63. Hoewel spanningen over morele kwesties de Kerk altijd zorgen hebben gebaard, hebben ontwikkelingen in de filosofie, de samenleving en de cultuur ertoe geleid dat vele morele normen opnieuw werden doordacht en dat ten gevolge daarvan nieuwe conflicten over morele beginselen en ethische kwesties de eenheid van de Kerken raken. Tegelijkertijd worden morele kwestie in verband gebracht met christelijke antropologie en wordt bij de evaluatie van nieuwe ontwikkelingen in het denken over ethiek voorrang gegeven aan het Evangelie. Individuele christenen en afzonderlijke kerken komen soms tot de ontdekking dat tegengestelde meningen over de vraag welke principes van persoonlijke of sociale ethiek met het Evangelie van Jezus Christus in overeenstemming zijn hen verdelen. Bovendien zijn sommigen van mening dat ethische kwesties uit hun aard niet ‘kerkverdelend’ zijn, terwijl anderen er sterk van overtuigd zijn dat dat wel het geval is.

Ethische kwesties en de eenheid van de Kerk

De multilaterale en de bilaterale oecumenische dialoog is begonnen met het uitzetten van enkele parameters van het belang van leer en praktijk van de ethiek voor de christelijke eenheid.⁶⁴ Als de huidige en de toekomstige oecumenische dialoog zowel de zending als de eenheid van de Kerk wil dienen, is het van belang dat deze dialoog zich gaat bezighouden met de uitdagingen voor convergentie die in de huidige ethische kwesties besloten liggen. We nodigen de kerken uit om deze kwesties te verkennen in een geest van wederzijdse voorkomendheid en ondersteuning. Hoe zouden de kerken, geleid door de Geest, samen kunnen onderscheiden wat het vandaag betekent de leer en de houding van Jezus te begrijpen en in trouw daaraan te leven? Hoe kunnen de kerken, als zij zich samen aan deze taak van onderscheiden zetten, aan de maatschappij die zij geroepen zijn te dienen geschikte gespreksmodellen en wijze raad bieden?

⁶⁴ Bijvoorbeeld de anglicaans/rooms-katholieke verklaring ‘Life in Christ. Morals, Communion and the Church’ in *Growth in Agreement II*, 344-370; en het studiedocument van de Joint Working Group van de Wereldraad en de rooms-katholieke kerk ‘The Ecumenical Dialogue on Moral Issues. Potential Sources of Common Witness or of Division’ in *The Ecumenical Review* 48 (1996)2, 143-154. Voor recent werk over ‘Moral Discernment in the Churches’ zie ook *The Standing Commission on Faith and Order Meeting in Holy Etchmiadzin (Armenia)*, Genève (WCC) 2011, 9-10 en 18-20.

C. De Kerk in de samenleving

64. De wereld die ‘God zo heeft liefgehad’ draagt de littekens van de problemen en tragedies die schreeuwen om de bewogen betrokkenheid van christenen. De bron van hun passie voor de transformatie van de wereld is gelegen in hun gemeenschap met God in Jezus Christus. Zij geloven dat God, die de absolute liefde, barmhartigheid en rechtvaardigheid is, in de kracht van de heilige Geest door hen kan werken. Zij leven als leerlingen van de Ene die zich het lot aantrok van de blinden, de lammen en de melaatsen, die de armen en de buitengesloten verwelkomde en de confrontatie aanging met de autoriteiten die zich weinig bekommerden om de waardigheid van de mens en de wil van God. De Kerk moet ertoe bijdragen dat zij die in de samenleving geen macht hebben, worden gehoord; soms moet ze een stem worden voor hen die geen stem hebben. Juist vanwege hun geloof kunnen christengemeenschappen niet werkeloos toekijken bij natuurrampen die hun medemensen treffen of bij bedreigingen van hun gezondheid als de wijd verbreide hiv en aids. Het geloof drijft hen ook te werken aan een rechtvaardige inrichting van de samenleving, waarin de goederen van de aarde gelijkelijk worden gedeeld, het lijden van de armen wordt verlicht en absolute armoede eens wordt uitgebannen. De enorme economische ongelijkheid die het gezin dat de mensheid is teistert, zoals die welke in onze dagen de noordelijke van de zuidelijke hemisfeer doet verschillen, moet alle kerken een aanhoudende zorg zijn. Als volgelingen van de ‘Vrededorst’ zijn christenen pleitbezorgers van de vrede; zij doen dat vooral door te trachten de oorzaken van oorlogen weg te nemen, waarvan de voornaamste zijn: economische onrechtvaardigheid, racisme, etnische en religieuze haat, overdreven nationalisme, onderdrukking en het gebruik van geweld om geschillen op te lossen. Jezus zei dat hij gekomen is opdat de mensen leven zouden hebben in overvloed (vgl. Joh. 10,10); zijn volgelingen zien hun verantwoordelijkheid onder ogen om het leven en de waardigheid van mensen te verdedigen. Deze verplichtingen rusten zowel op de kerken als op individuele gelovigen. Iedere context zal zijn eigen aanwijzingen geven om uit te maken wat het passende christelijke antwoord in de gegeven omstandigheden is. Zelfs in de huidige staat van verdeeldheid kunnen christengemeenschappen dit samen uitmaken, doen zij dat in feite ook en zijn zij samen opgetreden om mensen die lijden te hulp te komen en om bij te dragen aan de totstandkoming van een samenleving die de menselijke waardigheid koestert.⁶⁵ Christenen zullen trachten de waarden van Gods koninkrijk te bevorderen door samen te werken met aanhangers van andere godsdiensten en zelfs met degenen die geen religieus geloof hebben.

65. De verhouding tussen Kerk en staat en tussen Kerk en samenleving wordt bepaald door factoren van historische, culturele en demografische aard. Verschillende modellen van deze verhouding zijn gebaseerd op contextuele omstandigheden en kunnen een rechtmatige uitdrukking zijn van de katholiciteit van de Kerk. Het is alleszins gepast dat gelovigen een positieve rol spelen in het maatschappelijk leven. Maar christenen hebben soms met de wereldlijke overheid samengespannen op wijzen waarbij zij zondige en onrechtvaardige activiteiten door de vingers hebben gezien of zelfs aangewakkerd. Jezus’ uitdrukkelijk oproep aan zijn leerlingen dat ze het ‘zout van de aarde’ en het ‘licht van de wereld’ moeten zijn (vgl. Mat. 5,13-16) heeft christenen ertoe gebracht zich met politieke en economische autoriteiten te verbinden om de waarden van het koninkrijk van God te bevorderen en zich te verzetten

⁶⁵ Zie bijvoorbeeld de gereformeerd/rooms-katholieke tekst ‘De Kerk als gemeenschap van gezamenlijk getuigenis van het Koninkrijk Gods’; het tweede deel ervan doet verslag van de samenwerking tussen deze kerken inzake de rechten van Aboriginals in Canada, apartheid in Zuid-Afrika en vrede in Noord-Ierland; in het derde deel wordt beschreven langs welke wegen men in elke gemeenschap tot onderscheid is gekomen; zie *Kerkelijke Documentatie* 36 (2008)4-5, 3-86 (= *PCPCU Information Service* nr. 125 [2007/III], 121-138 en *Reformed World* 57 [2007]2-3, 105-207).

tegen een politiek en initiatieven die daarmee in strijd zijn. Dit brengt met zich mee dat onrechtvaardige structuren kritisch worden geanalyseerd en aan de kaak gesteld en dat gewerkt wordt aan de verandering daarvan, maar ook dat initiatieven van de burgerlijke overheid worden gesteund die rechtvaardigheid, vrede en de bescherming van het milieu en de zorg voor de armen en verdrukten bevorderen. Zo kunnen christenen in de traditie staan van de profeten, die Gods oordeel over alle ongerechtigheid aankondigden. Het is zeer waarschijnlijk dat zij zich daardoor blootstellen aan vervolging en lijden. De dienstbaarheid van Christus bracht hem ertoe zijn leven te offeren op het kruis en hij voorspelde dat zijn volgelingen een dergelijk lot stond te wachten. Het getuigenis (*martyria*) van de Kerk zal zowel voor de gemeenschap als voor individuele christenen de weg van het kruis met zich meebrengen, tot het martelaarschap toe (vgl. Mat. 10,16-33).

66. Tot de Kerk behoren mensen van alle sociaaleconomische klassen; zowel rijken als armen hebben het heil van node dat alleen God kan geven. Naar het voorbeeld van Jezus is de Kerk geroepen en op een bijzondere wijze in staat gesteld om het lot te delen van mensen die lijden en zorg te dragen voor de armen en gemarginaliseerden. De Kerk verkondigt de woorden van hoop en van troost van het Evangelie, doet aan werken van mededogen en barmhartigheid en ziet het als haar taak om verbroken verhoudingen tussen mensen te helen en te verzoenen en om God te dienen in de dienst van de verzoening tussen mensen die door haat en vervreemding verdeeld zijn (vgl. 2 Kor. 5,18-21). Samen met alle mensen van goede wil probeert de Kerk zorg te dragen voor de schepping, die zucht om te delen in de vrijheid van Gods kinderen (vgl. Rom. 8,20-22), door zich te verzetten tegen het misbruik en de vernietiging van de aarde en door te deel te nemen in het werk van God dat erin bestaat de verbroken verhouding tussen de schepping en de mensheid te helen.

BESLUIT

67. De eenheid van het lichaam van Christus bestaat in de gave van *koinonia* of gemeenschap die God zo genadig is mensen te geven. Men is het er steeds meer over eens dat *koinonia*, als gemeenschap met de heilige Drie-Eenheid, zich manifesteert op drie onderling verbonden wijzen: als eenheid in geloof, als eenheid in sacramenteel leven en als eenheid in dienst (in al zijn gestalten, ambt en zending inbegrepen). De liturgie, vooral de viering van de eucharistie, dient als dynamisch paradigma van hoe *koinonia* er in deze wereldtijd uitziet. In de liturgie ervaart het volk van God gemeenschap met God en verbondenheid met christenen van alle tijden en plaatsen. Zij komen samen met hun leider, verkondigen het goede nieuws, belijden hun geloof, bidden, geven en ontvangen onderricht, brengen een offer van lof en dank, ontvangen het lichaam en bloed van de Heer en worden uitgezonden.⁶⁶ St. Johannes Chrysostomus sprak van twee altaren, het ene in de kerk en het andere te midden van de armen, van hen die lijden en in nood verkeren.⁶⁷ Gevoed en gesterkt in de liturgie moet de Kerk de levengevende zending van Christus voortzetten in een profetische en empathische dienst aan de wereld en in de strijd tegen iedere vorm van ongerechtigheid en onderdrukking, wantrouwen en conflict, waarvan mensen de oorzaak zijn.

68. Eén zegening van de oecumenische beweging is de ontdekking geweest van de vele aspecten van leerlingenschap die de kerken delen, hoewel zij nog niet in volledige gemeenschap met elkaar leven. Onze gebrokenheid en verdeeldheid zijn in tegenspraak met de eenheid die Christus voor zijn Kerk wilde en belemmeren de zending van de Kerk. Daarom is het herstel van de eenheid onder christenen, geleid door de heilige Geest, ook zo'n urgente taak. Groei in gemeenschap ontvouwt zich binnen die meer omvattende verbondenheid van gelovigen die zich uitstrekt tot in het verleden en voorwaarts naar de toekomst en die de hele gemeenschap der heiligen insluit. De uiteindelijke bestemming van de Kerk bestaat erin te worden opgenomen in de *koinonia*/gemeenschap van de Vader, de Zoon en heilige Geest en om deel uit te maken van de nieuwe schepping, God prijzend en zich in hem verheugend (vgl. Op. 21,1-4; 22,1-5).

69. 'God heeft zijn Zoon niet naar de wereld gezonden om een oordeel over haar te vellen, maar opdat de wereld door hem zou worden gered' (Joh. 3,17). Het Nieuwe Testament eindigt met het visioen van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, door Gods genade van aanzien veranderd. De nieuwe kosmos is ons beloofd voor het einde van de geschiedenis, maar is op voorlopige wijze nu al aanwezig wanneer de Kerk op haar pelgrimage door de tijd overeind gehouden door geloof en hoop, in liefde en eredienst roept 'Kom, Heer Jezus' (Op. 22,20). Christus houdt van de Kerk als een bruidegom van zijn bruid (vgl. Ef. 5,25) en deelt met haar tot aan het bruiloftsfeest van het lam in het koninkrijk der hemelen (vgl. Op. 19,7) zijn zending om mensen licht en genezing te brengen totdat hij komt in heerlijkheid.

⁶⁶ De voorgaande zinnen zijn grotendeels een herhaling en parafrase van de verklaring die uitging van het 9^e forum over bilaterale dialogen, dat in maart 2008 in Breklum (D) werd gehouden. Zie voor deze verklaring *The Ecumenical Review* 61 (2009)3, 343-347; zie ook <http://www.oikoumene.org/fi/leadadmin/fi/les/wcc-main/documents/p2/breklum-statement.pdf>.

⁶⁷ St. Johannes Chrysostomus, homilie over Mat. 50, 3-4 (Migne, PG 58, 508-509).

Historische aantekening

Het proces dat geleid heeft tot *De Kerk. Op weg naar een gemeenschappelijke visie*

De Wereldraad van Kerken beschrijft zichzelf als ‘een verbond van kerken die de Heer Jezus Christus belijden als God en Redder volgens de Schriften en die daarom trachten samen hun gemeenschappelijke roeping te vervullen tot eer van de ene God, Vader, Zoon en heilige Geest.’⁶⁸ Deze ‘gemeenschappelijke roeping’ drijft de kerken ertoe samen te zoeken naar convergentie en een groter consensus in ecclesiologische kwesties die haar nog verdeeld houden: wat is de Kerk? Wat is de rol van de Kerk in Gods kosmisch plan om alles in Christus als hoofd samen te brengen?

Gedurende de afgelopen eeuwen werd de manier waarop de christelijke kerken deze vragen beantwoordden gekenmerkt door het feit dat zij leven en theologiseren in de abnormale staat van kerkelijke verdeeldheid. Daarom is het niet verrassend dat de geschiedenis van de moderne oecumenische beweging gepaard gaat met een sterke nadruk op de ecclesiologie – de theologische kwesties betreffende de Kerk. Zo concentreerde de wereldconferentie over Geloof en Kerkorde van 1927 zich op zeven theologische onderwerpen.⁶⁹ Een ervan was gewijd aan het wezen van de Kerk; een tweede behandelde de relatie tussen de ene Kerk die wij belijden en de verdeelde kerken die we in de geschiedenis ervaren. Zich baserend op de antwoorden van de kerken op de bevindingen van die bijeenkomst⁷⁰ stelden de organisatoren van de tweede wereldconferentie over Geloof en Kerkorde (1937) voor dat het overkoepelend thema van de volgende wereldconferentie ‘De Kerk in het plan van God’ zou moeten zijn.⁷¹ Ofschoon de tweede wereldconferentie zich niet nadrukkelijk aan dit thema hield, pakten twee van haar vijf secties ecclesiologische kernkwesties op, namelijk ‘De Kerk van Christus en de wereld van God’ en ‘De gemeenschap van de heiligen’.⁷² De wereldconferentie van 1937 besloot met de overtuiging dat vragen met betrekking tot het wezen van de Kerk aan de wortel lagen van de meeste kwesties die de kerken blijven verdelen.⁷³

De erkenning van hun eenheid in Christus was in 1948 de reden tot het ontstaan van een verbond van nog verdeelde gemeenschappen die tot uitdrukking kwam in de oprichting van de Wereldraad van Kerken. Het verslag van die eerste algemene vergadering van de Wereldraad verklaarde duidelijk dat de kerken ondanks hun eenheid in Christus grondig verdeeld zijn in twee kampen die elk een kerkbegrip hebben dat zich niet met dat van de ander verdraagt; het ene heeft een meer ‘actieve’, het ander een meer ‘passieve’ opvatting over de rol van de Kerk

⁶⁸ “Constitution and Rules of the World Council of Churches,” in L.N. Rivera-Pagán (ed.), *God in Your Grace: Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches*, Genève (WCC) 2007, 448.

⁶⁹ H.N. Bate (ed.), *Faith and Order: Proceedings of the World Conference – Lausanne, August 3-21, 1927*, New York (George H. Doran Co.) 1927, vooral 463-466. *Reports of the World Conference on Faith and Order – Lausanne Switzerland August 3 to 21, 1927*, Boston (Faith and Order Secretariat) 1928, 19-24.

⁷⁰ Zie voor een keuze uit de antwoorden L. Dodgson (ed.), *Convictions: A Selection from the Responses of the Churches to the Report of the World Conference on Faith and Order, Held at Lausanne in 1927*, Londen (SCM) 1934.

⁷¹ L. Hodgson (ed.), *The Second World Conference on Faith and Order Held at Edinburgh, August 3-18, 1937*, Londen (SCM) 1938, 5.

⁷² *Ibid.*, 228-235, 236-238.

⁷³ Vgl. O. Tomkins, *The Church in the Purpose of God: An Introduction to the Work of the Commission on Faith and Order of the World Council of Churches*, Genève (Faith and Order) 1950, 34.

in Gods heil voor de wereld.⁷⁴ In deze nieuwe, complexe, oecumenische context, waarin convergentie inzake een geleefde christologie de kerken hielp om bij elkaar sporen van de ene Kerk te erkennen terwijl ze kerkelijk en ecclesiologisch gescheiden bleven, hield de commissie voor Geloof en Kerkorde van de Wereldraad in 1952 haar derde wereldconferentie.

Het was opnieuw niet verrassend dat het eerste van de drie theologische rapporten die voor deze derde wereldconferentie⁷⁵ waren voorbereid, gebaseerd was op een omvattende oefening in vergelijkende oecumenische ecclesiologie. De vruchten van deze oefening werden verzameld in het boek *The Nature of the Church*⁷⁶ en dit mondde op zijn beurt uit in het derde hoofdstuk van het eindrapport van de conferentie getiteld 'Christus en zijn Kerk'⁷⁷. Dit was exact de titel van het studierapport⁷⁸ dat elf jaar later werd voorgelegd aan sectie I van de vierde wereldconferentie van Geloof en Kerkorde (1963) die de naam droeg 'De Kerk in het plan van God'.⁷⁹

De voornaamste verklaringen over de eenheid die door de algemene vergaderingen van de Wereldraad werden aanvaard, laten dezelfde nadruk op oecumenische ecclesiologie zien: die van New Delhi (1961) over de eenheid 'van allen op één plaats'⁸⁰, die van Nairobi (1975) over de ene Kerk als een conciliair verbond⁸¹, die van Canberra (1991) over de eenheid van de Kerk als *koinonia*/gemeenschap⁸² en die van Porto Alegre (2006) 'Geroepen om de ene Kerk te zijn'⁸³. Dit is een aaneenschakeling van stappen geweest op weg naar convergentie en een grotere consensus inzake ecclesiologie.

Gedreven door de oecumenische visie waarin 'allen op één plaats' door de heilige Geest zijn samengebracht in een volledige eenheid in apostolisch geloof, sacramenteel leven, ambt en zending, heeft de commissie voor Geloof en Kerkorde in de jaren die volgden op de algemene vergadering van New Delhi (1961) een belangrijk deel van zijn werkzaamheid gewijd aan een convergentietekst over *Doop, eucharistie en ambt*⁸⁴.

⁷⁴ Vgl. "The Universal Church in God's Design," in W.A. Visser 't Hooft (ed.), *The First Assembly of the World Council of Churches Held at Amsterdam August 22nd to September 4th, 1948*, Londen (SCM) 1949, 51-57.

⁷⁵ *The Church: A Report of a Theological Commission of the Faith and Order Commission of the World Council of Churches in Preparation for the Third World Conference on Faith and Order to Be Held at Lund, Sweden in 1952*, Londen (Faith and Order) 1951.

⁷⁶ R.N. Flew (ed.), *The Nature of the Church: Papers Presented to the Theological Commission Appointed by the Continuation Committee of the World Conference on Faith and Order*, Londen (SCM) 1952.

⁷⁷ *Report of the Third World Conference on Faith and Order, Lund, Sweden : August 15-28, 1952*, Londen (Faith and Order) 1952, 7-11.

⁷⁸ *Christ and the Church: Report of the Theological Commission for the Fourth World Conference on Faith and Order*, Genève (WCC) 1963.

⁷⁹ P. C. Rodger/L. Vischer (eds.), *The Fourth World Conference on Faith and Order: Montreal, 1963*, New York (Association Press) 1964, 41-49.

⁸⁰ W. A. Visser 't Hooft (ed.), *The New Delhi Report: The Third Assembly of the World Council of Churches, 1961*, Londen (SCM) 1962, 116

⁸¹ D. M. Paton (ed.), *Breaking Barriers: Nairobi 1975 – The Official Report of the Fifth Assembly of the World Council of Churches, Nairobi, 23 November-10 December, 1975*, Londen (SPCK)/Grand Rapids (Eerdmans) 1976, 60.

⁸² M. Kinnamon (ed.), *Signs of the Spirit: Official Report Seventh Assembly – Canberra, Australia, 7-20 February 1991*, Genève (WCC)/Grand Rapids (Eerdmans) 1991, 172-174.

⁸³ L.N. Rivera-Pagán (ed.), *God, in your Grace: Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches*, Genève (WCC) 2007, 255-261; zie noot 10 voor de Nederlandse vertaling.

⁸⁴ Amersfoort (De Horstink) 1983/2

Een belangrijk moment in de bezinning van Geloof en Kerkorde op de ecclesiologie was de vijfde wereldconferentie van 1993 in Santiago de Compostela (Spanje). Deze wereldconferentie met als thema ‘Towards *Koinonia* in Faith, Life and Witness’ werd door een aantal factoren bepaald. De eerste was de interpretatie van de antwoorden van de kerken op *Doop, eucharistie en ambt* (BEM) met zijn zes gepubliceerde volumes met officiële antwoorden.⁸⁵ De zorgvuldige analyse van de 186 antwoorden op BEM werd afgesloten met een lijst van verschillende belangrijke ecclesiologische thema’s waarop nader moet worden gestudeerd: de rol van de Kerk in Gods heilsplan, *koinonia*, de Kerk als gave van het woord van God (*creatura verbi*), de Kerk als mysterie of sacrament van Gods liefde voor de wereld, de Kerk als het pelgrimerend volk van God, de Kerk als profetisch teken en dienaar van Gods komend koninkrijk⁸⁶. De tweede factor die van betekenis was voor de conferentie van 1993 was het studieproces van Geloof en Kerkorde ‘Towards the Common Expression of the Apostolic Faith Today’⁸⁷ dat een bemoedigende convergentie liet zien inzake de hele leerstellige inhoud van de geloofsbelijdenis, met inbegrip van wat daarin staat over de Kerk. De derde factor was het studieproces over ‘The Unity of the Church and the Renewal of the Human Community’⁸⁸, dat onderstreepte dat de Kerk teken en instrument is van Gods heilsplan voor de wereld. De vierde factor waren de uitdagingen die waren opgeroepen door het conciliair proces van Gerechtigheid, Vrede en Heelheid van de Schepping⁸⁹. Ook was er een nieuw oecumenisch elan geschapen door het groeiend gewicht van een *koinonia*-ecclesiologie in de bilaterale dialogen. Deze bewegingen in de jaren tachtig van de vorige eeuw kwamen samen in het besluit dat de plenaire commissie van Geloof en Kerkorde in 1989 nam om een studie te starten die toen de naam kreeg ‘The Nature and Mission of the Church - Ecumenical Perspectives on Ecclesiology.’⁹⁰ Het eigen thema van de vijfde wereldconferentie – ‘Towards *koinonia* in Faith, Life and Witness’ – weerspiegelde al deze studieprocessen van de jaren tachtig. Hoewel de voorliggende tekst moet worden geplaatst in dit lange traject van de bezinning binnen Geloof en Kerkorde op de Kerk, kreeg het werk hieraan door de wereldconferentie van 1993 opnieuw vaart.

Na verschillende jaren van studie en dialoog binnen Geloof en Kerkorde werd in 1998 een eerste resultaat van de studie over de ecclesiologie gepubliceerd onder de titel *The Nature and Purpose of the Church*.⁹¹ Zijn status als voorlopige tekst werd uitgedrukt in de ondertitel *A Stage on the Way to a Common Statement*. Hij bestond uit zes hoofdstukken: ‘De Kerk van de Drie-Ene God’, ‘De Kerk in de geschiedenis’, ‘De Kerk als *koinonia* (gemeenschap)’, ‘Leven in gemeenschap’, ‘Dienst in en voor de wereld’ en ‘Het volgen van onze roeping, van convergerende opvattingen naar wederzijdse erkenning’. Antwoorden op deze tekst werden ontvangen van kerken, oecumenische organisaties, regionale raden van kerken, academische instellingen en individuele personen. De vele waarderende commentaren werden aangevuld

⁸⁵ Vgl. *Churches Respond to BEM*, Genève (WCC) 1986-1988, volumes I-VI.

⁸⁶ Vgl. *Baptism, Eucharist & Ministry, 1982-1990: Report on the Process and Responses*, Genève (WCC) 1990, 147-151.

⁸⁷ Vgl. *Het ene geloof belijden* (zie noot 5)

⁸⁸ Vgl. *Church and World: The Unity of the Church and the Renewal of Human Community*, Faith and Order Paper 151, Genève (WCC) 1990.

⁸⁹ “Final Document: Entering into Covenant Solidarity for Justice, Peace and the Integrity of Creation,” in D.P. Niles (ed.), *Between the Flood and the Rainbow: Interpreting the Conciliar Process of Mutual Commitment (Covenant) to Justice, Peace and the Integrity of Creation*, Genève (WCC) 1992, 164-190; vgl. T. F. Best/M. Robra (eds.), *Ecclesiology and Ethics: Ecumenical Ethical Engagement, Moral Formation, and the Nature of the Church*, Genève (WCC) 1997.

⁹⁰ Cf. G. Gassmann, “The Nature and Mission of the Church: Ecumenical Perspectives,” in T. F. Best (ed.), *Faith and Order 1985-1989: The Commission Meeting at Budapest 1989*, Genève (WCC) 1990, vooral 202-204, 219

⁹¹ *The Nature and Purpose of the Church: A Stage on the Way to a Common Statement*, Genève (WCC) 1998.

met enkele opbouwend kritische punten. Zo scheen het bijvoorbeeld dat in *The Nature and Purpose of the Church* meer moest worden geïntegreerd; want hoe kon het thema van de Kerk als Gemeenschap los worden behandeld van het hoofdstuk over de Kerk van de Drie-Ene God? Bovendien meende men dat sommige kwesties ontbraken; zo was er bijvoorbeeld geen sectie over leergezag en het onderwerp ‘zending’ scheen maar weinig aandacht te hebben gekregen. Verder had de wereldconferentie te Santiago opgeroepen tot een studie over ‘de kwestie van een universeel ambt van de christelijke eenheid’⁹² dat men niet terugvond in de tekst. Het is veelbetekenend dat paus Johannes Paulus II de aanbeveling van Geloof en Kerkorde in Santiago had geciteerd in zijn encycliciek over oecumenische betrokkenheid *Ut unum sint* (1995) waarin hij uitnodigde tot een dialoog over het ambt van de bisschop van Rome.⁹³

Toen er voldoende tijd gegeven was voor de antwoorden, zette de commissie zich aan de herziening van haar tekst over de ecclesiologie en vervaardigde een nieuwe redactie getiteld *Het wezen en de zending van de Kerk*⁹⁴ die werd voorgelegd aan de algemene vergadering van de Wereldraad in 2006 te Porto Alegre (Brazilië). Hij telt vier hoofdstukken, waarin geprobeerd wordt de suggesties in de verschillende antwoorden te integreren: ‘De Kerk van de Drie-Ene God’, ‘De Kerk in de geschiedenis’, ‘Het gemeenschapsleven in en voor de wereld’ en ‘In en voor de wereld’. Het eerste hoofdstuk maakte één geheel van veel van het bijbels materiaal over de Kerk als volk van God, lichaam van Christus en tempel van de heilige Geest enerzijds en de bijbelse inzichten in de Kerk als gemeenschap (*koinonia*) en de bevestiging uit de geloofsbelijdenis dat de Kerk één, heilig, katholiek en apostolisch is anderzijds. Het tweede hoofdstuk stelde de problemen in het licht waarmee de Kerk in haar huidige staat van verdeeldheid te stellen heeft: hoe kan verscheidenheid in overeenstemming worden gebracht met eenheid en wat is bevorderlijk voor legitieme verscheidenheid? Wat verstaan de kerken onder de plaatselijke kerk en de manier waarop die zich verhoudt tot alle andere kerken? Welke zijn de kwesties die christenen in het verleden hebben verdeeld en dat nu nog doen? Het derde hoofdstuk benoemde de elementen die voor de gemeenschap tussen de kerken noodzakelijk zijn, zoals apostolisch geloof, doop, eucharistie, ambt, *episkopé*, concilies en synodes, nu met inbegrip van de thema’s van universeel primaat en gezag. Een slothoofdstuk verkende beknopter de dienst die de Kerk de wereld bewijst door hen die lijden bij te staan, de onderdrukten te verdedigen, te getuigen van de morele boodschap van het Evangelie, zich in te zetten voor gerechtigheid, vrede en bescherming van het milieu, en door meer in het algemeen een samenleving te bevorderen die meer in lijn is met de waarden van Gods koninkrijk.

Ook de herziene tekst over de ecclesiologie kreeg als ondertitel ‘Een stadium op de weg naar een gemeenschappelijke verklaring’ en ook deze werd de kerken toegezonden met een verzoek om antwoord. Er werden meer dan tachtig antwoorden ontvangen, hoewel maar ongeveer dertig specifiek van de kerken. De meeste antwoorden van de kerken, academische en oecumenische instellingen en vooral van missionaire organisaties spraken hun voldoening uit dat de zending van de Kerk een groter plaats was gegeven en zelfs in de titel was opgenomen. Andere commentaren toonden zich bezorgd dat het gebruik van de twee woorden – *wezen* en *zending* – het feit zou verduisteren dat de Kerk krachtens haar wezen gezond is. Om de werkgroep ecclesiologie te helpen de antwoorden op *Het wezen en de zending van de Kerk* te beoordelen heeft de staf van Geloof en Kerkorde gedetailleerde samenvattingen en een begin van een analyse van alle antwoorden gemaakt.

⁹² T.F. Best/G. Gassmann (eds.), *On the Way to Fuller Koinonia: Official Report of the Fifth World Conference on Faith and Order, Genève (WCC) 1994*, 243.

⁹³ *Ut unum sint*, zie noot 58.

⁹⁴ *Het wezen en de zending van de Kerk*, in *Kerkelijke Documentatie* 36 (2008)4-5, 87-124.

Drie bijzonder belangrijke stappen werden gezet bij de evaluatie van *Het wezen en de zending van de Kerk*. Eerst hield de voltallige commissie voor Geloof en Kerkorde, die met haar 120 leden de verschillende kerken vertegenwoordigt, haar vergadering op Kreta in oktober 2009. Deze vergadering bracht velen samen die voor de eerste keer aan Geloof en Kerkorde deelnamen en ze was in zo'n vorm gegoten dat de commissieleden zo goed mogelijk konden bijdragen aan de drie studieprojecten van Geloof en Kerkorde, en vooral aan dat over de ecclesiologie. In een aantal plenaire zittingen werd de balans opgemaakt van *Het wezen en de zending van de Kerk*.⁹⁵ Een belangrijke richtlijn van de plenaire commissie was de tekst in te korten en hem zo te redigeren dat hij meer de context weerspiegelde waarin de kerken over de hele wereld leven; en hij moest voor een breder publiek toegankelijk zijn. Twaalf werkgroepen bespraken *Het wezen en de zending van de Kerk* en maakten gedetailleerde evaluaties van de tekst.⁹⁶

Vervolgens besloot de permanente commissie voor Geloof en Kerkorde in juni 2010 te heilig Etchmiadzin (Armenië), dat een na zorgvuldig onderzoeken van de antwoorden op *Het wezen en de zending van de Kerk* en de evaluaties van de tekst door de vergadering van de plenaire commissie op Kreta de tijd gekomen was voor een laatste herziening. Er werd een redactiecommissie benoemd met theologen uit de anglicaanse, katholieke, lutherse, methodistische, orthodoxe en gereformeerde traditie; de twee comoderatoren waren afkomstig uit respectievelijk de methodistische en de orthodoxe traditie.

Op de derde plaats was de commissie zich bewust van een belangrijke lacune in het proces van de antwoorden: er was nog geen substantieel antwoord van de oosters- en oriëntaals-orthodoxe kerken. Daarom werd in maart 2011 een belangrijke inter-orthodoxe consultatie belegd te Aghia Napa (Cyprus) in het heilig metropolitaanaat van Constantia. Daaraan namen 40 gedelegeerde theologen deel van tien oosters- en drie oriëntaals-orthodoxe kerken. De consultatie produceerde een uitgebreide evaluatie van *Het wezen en de zending van de Kerk*. Een belangrijke suggestie was om het materiaal over doop, eucharistie en ambt duidelijker te integreren in de presentatie van wat voor het leven van de Kerk wezenlijk is. De consultatie en haar rapport werden een belangrijk onderdeel van de volgende vergadering van de werkgroep ecclesiologie en speelde zo een unieke rol in het proces dat leidde tot de nieuwe tekst. Op de eerste vergadering van de redactiecommissie eind november 2010 te Genève ging men verder met de uitgebreide analyse van de antwoorden. Dit proces kreeg nog weer meer vaart na de inter-orthodoxe consultatie begin maart 2011. Een vergadering van de werkgroep ecclesiologie later in die maand in Ohio (VS) vervaardigde een nieuwe conceptversie van de tekst die in juli 2011 werd gepresenteerd aan de permanente commissie voor Geloof en Kerkorde in juli 2011 te Gazzada (Italië). De commissieleden leverden veel commentaar, voor het merendeel positief, maar suggereerde ook dat de tekst duidelijker zou moeten benadrukken op welke wijzen vooruitgang op de weg naar meer convergentie was geboekt, vooral inzake het ambt en met name in verklaringen van overeenkomst in bilaterale dialogen, alsook in recent werk van Geloof en Kerkorde, zoals de studietekst *One Baptism. Towards Mutual Recognition*.⁹⁷

⁹⁵ Vgl. John Gibaut (ed.), *Called to Be the One Church: Faith and Order at Crete*, Genève (WCC) 2012, 147-193.

⁹⁶ Vgl. *ibid.* 207-231.

⁹⁷ *One Baptism. Towards Mutual Recognition*, Genève (WCC) 2011.

Aan dit verzoek kwam men tegemoet door enkele formuleringen te versterken en die te ondersteunen met voetnoten die de geboekte vooruitgang naar convergentie staven. Vervolgens werd in december 2011 op het Oecumenisch Instituut van Bossey (Zwitserland) door de redactiecommissie een nieuwe versie voorbereid. Deze werd daarbij goed geholpen door overwegingen die afkomstig waren van de staf van de commissie voor Wereldzending en Evangelisatie van de Wereldraad. De tekst die daarvan het resultaat was werd voor een nieuwe evaluatie voorgelegd aan vier oecumenische experts van buiten; hun suggesties werden geëvalueerd, door de redactiecommissie in de tekst verwerkt en eind maart op een bijeenkomst in Freising (Duitsland) aan de werkgroep ecclesiologie voorgelegd. Op grond van de discussies en reacties op deze bijeenkomst kwam de werkgroep tot een eindredactie die zou worden voorgelegd aan de permanente commissie van Geloof en Kerkorde.

Op 21 juni 2012 werd in Penang (Maleisië) de uiteindelijke tekst voorgelegd aan de permanente commissie die haar unaniem goedkeurde als een convergentieverklaring met de titel *De Kerk. Op Weg naar een gemeenschappelijke visie*. Zo is de huidige tekst niet een stadium op weg naar een nadere gemeenschappelijke verklaring waarop de voorgaande versies – *The Nature and Purpose of the Church, Het wezen en de zending van de Kerk* – waren gericht. Met *De Kerk. Op weg naar een gemeenschappelijke visie* is een bepaalde fase in de bezinning van Geloof en Kerkorde op de Kerk tot voltooiing gekomen. De commissie is van mening dat haar bezinning nu zo'n niveau van rijpheid bereikt heeft dat de tekst kan worden gekwalificeerd als een convergentietekst, dat wil zeggen een tekst die dezelfde status en hetzelfde karakter heeft als *Doop, eucharistie en ambt* (1982). Met die kwalificatie wordt hij de kerken toegezonden als een gemeenschappelijk referentiepunt aan de hand waarvan zij kunnen nagaan in hoeverre hun ecclesiologie convergeert met die van andere. En zo kan hij een dienst bewijzen aan het vervolg van hun pelgrimstocht naar de manifestatie van de eenheid waarvoor Christus heeft gebeden. Het centrale comité van de Wereldraad van Kerken heeft op zijn vergadering van begin september 2012 *De Kerk. Op weg naar een gemeenschappelijke visie* aanvaard en hem de lidkerken aanbevolen voor bestudering en een formeel antwoord.